

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Godišnjak 45: Godišnjak/Jahrbuch

Govedarica, Blagoje

2016

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/d86ecfe3-1150-4d15-9c3b-5d702643190c>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

Povelja kralja Tvrtka I Kotromanića Dubrovniku* (Žrnovnice, 10. april 1378 – Trstivnica, 17. juni 1378)

Dženan Dautović

Travnik

Enes Dedić

Sarajevo

Abstract: Last quarter of the 13th Century was a period when medieval Bosnian state reached its peak in territorial expansion and military strength. These accomplishments were followed by the elevation of the influence and reputation, so the Bosnian ruler, ban Tvrtko I, sought new ways to enhance his power and status. Tvrtko accomplished that in October 1377 when he was crowned as the king of the Serbs, Bosnia and Primorje. With that ceremony medieval Bosnian state entered in the exclusive circle of medieval kingdoms. However, the source material about this event unfortunately is very scarce. One of the most important written material that contain king Tvrtko's own view on his ruling ideology, is the charter from April/June 1378 issued to the Republic of Ragusa. Also, regarding the inner composition of the charter it represents the crossroad in praxis of the Bosnian courtly chancery, when eastern Serbian/Byzantine influence took primacy. In that regard this charter is of big significance for the Slavic studies as well.

Key words: Royal Charter, Tvrtko I, medieval Bosnia, diplomatic analysis, Dubrovnik

1. Historijski kontekst

Prilike u Bosni za vrijeme krunisanja

Tvrtko, stariji sin Vladislava, brata bosanskog bana Stjepana II i Jelene, plemkinje iz ugledne velikaške porodice Šubića, polovinom 1353. godine, uslijed naprasne smrti strica, sasvim nenadano je postao vladar Bosanske banovine. Početne godine Tvrtkove vladavine bile su sve, samo ne lagane i ugodne. Uslijed ispunjenja uvjeta vezanih za miraz Stjepanove kćeri Elizabete za

ugarskog kralja Ludovika I Velikog (1342–1382) morao se 1357. godine odreći veoma vrijednog dijela svoje banovine, zapadnog Huma. Godinu poslije bio je upleten u aferu vezanu za špijuni-ranje bosanskog biskupa Petra u Đakovu, da bi 1363. godine kralj Ludovik pokrenuo žestoku ofanzivu s ciljem osvajanja Bosne, kojoj je papa Urban V dao karakter križarskog pohoda. Tek što se oslobodio ove vanjske prijetnje, Tvrtko se morao suočiti s unutrašnjim nemirima koje su predvodili njegov mlađi brat Vuk i dio nezadovoljne vlastele. U sređivanju odnosa između braće veliku ulogu imao je ugarski kralj, koji je nedavno ratovao s Bosnom, te ponovo i avinjon-ski papa Urban V. Nakon konsolidacije unutrašnjih prilika te stabilizacije vlasti, počinje period strelovitog uzleta Tvrtkove moći. Ta stabilizacija bila je vidljiva u ekonomskom napretku banovine, koji se očitovao u pojačanoj eksploataciji rudnika i razvoju trgovine te pametnom odabiru saveznika u sprovođenju vanjske politike. Širenje bosanskog teritorija u Tvrtkovo vrijeme odvijalo se na tri fronte: prema istoku preko Drine, nau-

* Ovaj rad predstavlja dopunjenu verziju izlaganja predočenog na Drugom slavističkom kongresu, održanom 28–30. maja 2015. godine u Sarajevu, kada su po prvi put analiza povelje i njen prijevod ponuđeni široj javnosti. Rad je nastao u okviru kolokvija Staroslavenskog jezika na Doktor-skom studiju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Ovom prilikom autori žele da izraze veliku zahvalnost prof. dr. Lejli Nakaš, koja je pratila razvoj ovog rada od njegovih početaka i bez čije velikodušne pomoći i savjeta ne bi bio moguć njegov nastanak. Također, zahvaljujemo anonimnim recenzentima na korisnim savjetima i dopunama za poboljšanje kvaliteta rada.

štrb teritorija Nikole Altomanovića; prema jugu na područje Zete, nauštrb teritorije Balšića, dok će, nakon krunisanja, iskoristivši građanski rat u Ugarskoj kraljevini nakon smrti Ludovika I, Tvrtko proširiti granice i prema Zapadu, prisilivši sve dalmatinske komune između Dubrovnika i Zadra da priznaju njegovu vrhovnu vlast. Dodatni ugled svojoj ličnosti Tvrtko je obezbijedio brakom s Dorotejom, bugarskom princezom iz carske porodice Stracimirovića. Upravo u takvom trenutku, bližeći se vrhuncu svoje moći, Tvrtko se odlučio na sudbonosni potez: godine 1377, na osnovu rodbinskih veza s vladarima iz kraljevske kuće Nemanjića, odlučio je da se kruniše za kralja "Srbijem, Bosne i Primorja", pri čemu je izvršio *translatio regni*, tj. prenos kraljevskog digniteta iz Srbije u Bosnu.¹

Prilike u okolnim državama

Da je Tvrtkovo krunisanje bilo dobro promišljen i isplaniran plan svjedoči i situacija u okolnim državama, koja je bila jako povoljna. Bez ikakve sumnje, Tvrtko je u tom trenutku bio na vrhuncu svoje moći, kojoj je malo ko u susjedstvu mogao parirati. Srbija je već nakon smrti cara Dušana i za vladavine njegovog sina Uroša (1355–1371) ušla u ozbiljne unutrašnje probleme. Od 1357. godine sabor nije sazivan da bi raspravljao o državnim poslovima,² nego gotovo jedino radi izbora patrijarha.³ Vlastela je počela da javno odbacuje vladarov autoritet, u čemu su prednjačili gospodari najzapadnijih područja: veliki knez Vojislav Vojinović i njegov nasljednik župan Nikola Altomanović, dok su naslovi kralja i despota dodijeljeni braći Mrnjavčević. Godina 1371. bila je od ogromnog značaja za razvoj budućih događaja. Najprije, 26. septembra u bici na Marici kod Černomena, izginuli su Mrnjavčevići, što predstavlja jedan od krucijalnih datuma u proce-

su osmanskog osvajanja Balkanskog poluostrva, a zatim je početkom decembra iste godine umro i car Uroš, s kojim je nestao posljednji direktni izdanak dinastije Nemanjića.⁴ Prve Tvrtkove aspiracije prema Srbiji ispoljavaju se već početkom 70-ih godina XIV stoljeća, kada je u suradnji s najmoćnijim srpskim velikašem knezom Lazarom Hrebeljanovićem napao i osvojio zemlje već spomenutog Nikole Altomanovića.⁵ Ovom pobjedom Tvrtko je bosanskoj državi pripojio gornje Podrinje, dio Polimlja s manastirom Mileševom i Gacko.⁶ U kasnijim sukobima s Đurđem Balšićem, koji je iskoristio pad Altomanovića i zauzeo njegove južne teritorije, Tvrtko je osvojio Trebinje, Konavle i Dračevicu te tako značajno proširio istočne granice svoje države.⁷ Nije nam ništa poznato o eventualnom opiranju Tvrtkovom krunisanju krunom Nemanjića u Srbiji. Srpska patrijaršija je uglavnom ignorirala taj događaj i kao vladara Srba priznavala kneza Lazara. No, bez obzira na tu podršku i njegovu moć na terenu, Lazar je s naslijedom Nemanjića mogao biti povezan samo ženidbenim vezama, koje su ipak bile na znatno nižoj osnovi od Tvrtkovih rodbinskih veza. Najvjerovatnije se desio određeni dogovor između dva moćna susjeda, koji su podijelili teritorije i slave te ostali u dobrim odnosima do samog kraja.⁸

Dubrovčani, iako uvijek zainteresirani za poslove u unutrašnjosti Balkana, s kojom su imali najtežnje poslovne konekcije, nisu se mnogo uzbuđivali oko uzdizanja Bosne u rang kraljevstva. Istina, u historiografiji postoji stajalište da su oni "novo stanje prihvatili tek naredne 1378. godine, a da su Svetodimitarski dohodak za 1377. isplatili Đurđu Balšiću".⁹ Međutim, ako znamo da su oni taj porez vezivali za posjedovanje Trebinja, Konavala i Dračevice,¹⁰ koje će Tvrtko upravo te 1377. godine oduzeti od Balšića, situacija postaje jasnija. Mnogo je interesantnija situacija u Ugarskoj kraljevini, stalnom pretendentu na bosanski suverenitet i teritoriju. Ugarska reakcija na krunidbu s pravom je ocijenjena kao "neutralna", no

¹ Historiografska literatura o banu/kralju Tvrtku nije bogata koliko bi se moglo očekivati. Većina radova je posvećena kontroverzama oko detalja njegove krunidbe, dok nije bilo ozbiljnog monografskog pristupa njegovoj vladavini još od 90 godina stare knjige V. Čorovića: Ћоровић 1925a; Ћирковић 1964a, 137–140; Lovrenović 2012c, 329–368. Nedavno je objavljen i Zbornik radova posvećen Tvrtkovoj povelji izdanoj 11. 8. 1366. u Podprozoru, koji sadrži nekoliko zanimljivih radova o ovom vladaru: Brković 2016, 881.

² Grafenauer / Perović / Šidak 1953, 446.

³ Ћирковић 1997, 338

⁴ Михальчић 1981, 599–601.

⁵ Динић 1932, 1–46.

⁶ Ћирковић 1964a, 135.

⁷ Исто.

⁸ О овој проблематици pogledati више у: Ћирковић 1964b, 349.

⁹ Динић 1932a, 36; 1932b, 139–140; Базлер 1975/76, 53.

¹⁰ Динић 1935, 203–257.

ni do sada nisu definirani razlozi za tu neutralnost. Ponuđeno je mišljenje da je veliku ulogu imala ugarska kraljica Elizabeta, inače kćer bosanskog bana Stjepana II Kotromanića, koja je “štitila interese kuće Kotromanića ... To je ono izrazito feudalno shvaćanje politike, u kojem su porodični momenti bili jači od nacionalnih”,¹¹ međutim s tim stavovima se nikako ne možemo složiti.¹² Mnogo više smisla ima traženje razloga u već poodmakloj dobi ugarskog kralja Ludovika (živio: 1326–1382, vladar od 1342), njegovoj zabrinutosti za održanje dinastije uslijed nedostatka muškog nasljednika, sukobima s vlastelom i gradovima u Poljskoj te težnjom za napuljskom krunom.¹³ Uostalom, da se ugarski kraljevi nisu pomirili sa situacijom, govori događaj iz 1387. i 1389. kada se tadašnji kralj Sigismund obraća Tvrtku kao banu, a ne kralju.¹⁴

Papa, kao neosporni autoritet, također je 1377. bio zabavljen vlastitim problemima. Naime, upravo početkom 1377. godine papa Grgur XI okončao je “avinjonsko ropstvo” papinstva i Svetu stolicu ponovo vratio u Rim, tačnije u Vatikan, koji je od tada centar Rimske kurije,¹⁵ da bi već početkom naredne godine započela tzv. Velika zapadna shizma (1378–1417), tako da ni on nije bio u prilici da se bavi bosanskim događajima.¹⁶ Papinstvo će tek poslije sabora u Konstanci 1415. godine početi da priznaje stanje na terenu i da bosanske vladare, odnosno samu Bosnu, nazivaju kraljevima i kraljevinom.¹⁷ Najveća morska sila tog vremena, Venecija, koja je u stalnom sukobu s Ludovikom, izgleda je sa zadovoljstvom popratila ovaj Tvrtkov čin, jer naredne godine Dubrovčani, zabrinuti približavanjem njihovih glavnih suparnika s neposrednim susjedom u

zaleđu, pišu “de liga que dicitur fit a Venezia cum domino rege Rassie”.¹⁸

Pred krunisanje Tvrtka, polovicom 14. stoljeća, “regalna” slika Zapadne i Centralne Evrope bila je sljedeća (ovdje su izuzete zemlje koje pripadaju pravoslavnom kršćanstvu): postojalo je jedno carstvo – Sveto rimsko – *Sacrum Romanum Imperium*, te 15 kraljevstava. Od njih, petorica vladara su bili direktni potomci francuske vladajuće kuće Kapeta, dok je još 7 imalo direktnu mušku liniju nasljeđivanja od neke visoke plemićke kuće iz Francuske. Samo trojica kraljeva – danski, švedski i poljski – bili su nefranačkog porijekla. Ovakva slika pokazuje glavne razloge širenja principa dvorske viteške kulture koja je nastala u francuskoj pokrajini Burgundiji te koja će diktirati društvene odnose na kompletnom području uticaja latinskog kršćanstva.¹⁹

Osnovni cilj ovog kratkog sagledavanja historijskog konteksta prije i u vrijeme same Tvrtkove krunidbe bio je da ponudimo čitaocu djelić atmosfere i prilika u vrijeme ovog najznačajnijeg događaja bosanske srednjovjekovne historije. Opširnije sagledavanje tog konteksta preopteretilo bi rad i zaglušilo njegovu glavnu tematiku: analizu povelje iz 1378. Svi koje interesuju brojni detalji i teorije o vremenu krunisanja i samom činu, pronaći će detalje u literaturi navedenoj u napomenama.

2. Ranija izdanja, unutrašnje i vanjske karakteristike povelje:

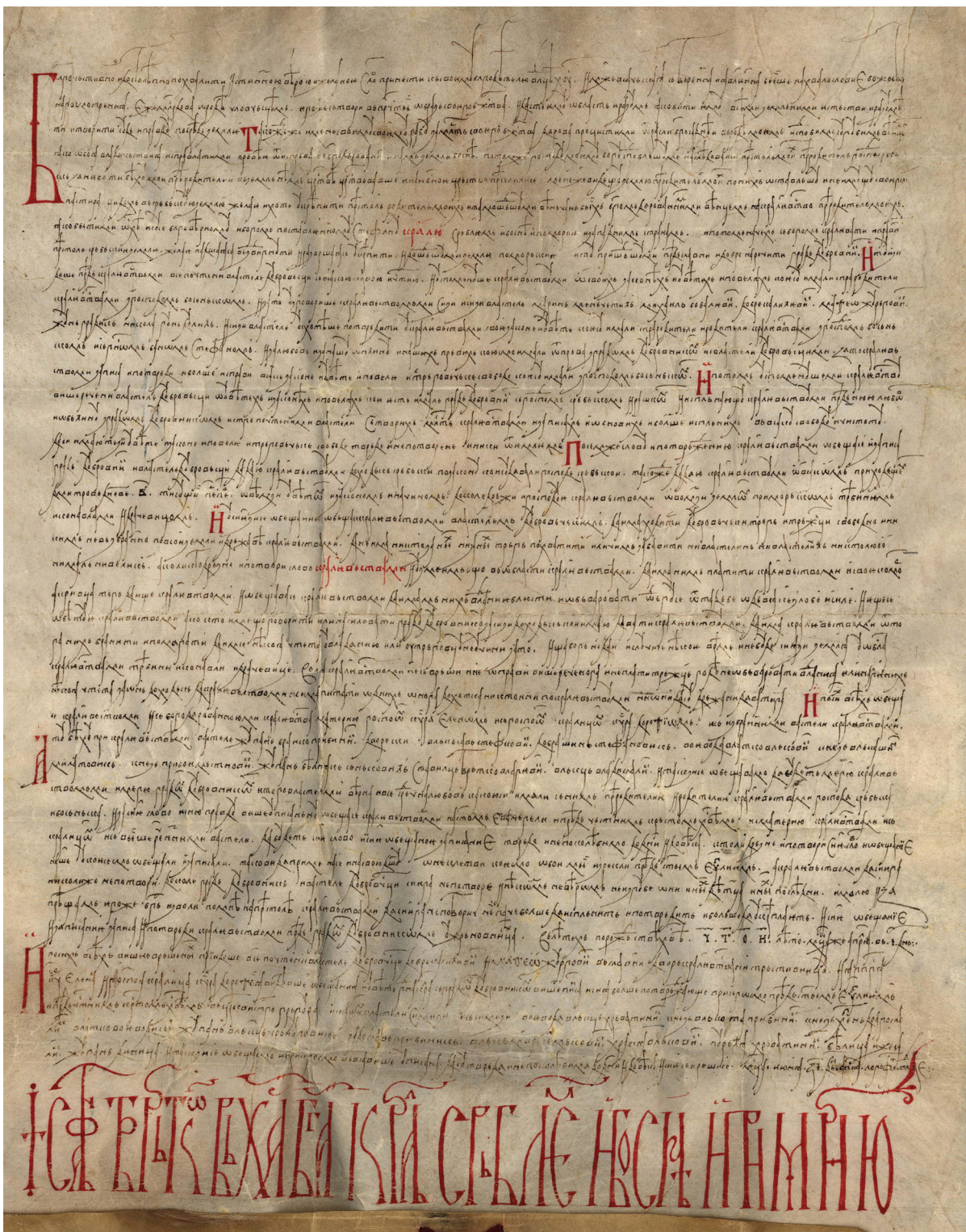
Original Tvrtkove povelje Dubrovčanima trenutno se nalazi u Državnom arhivu u Dubrovniku, gdje se čuva u seriji *Diplomata et acta*, br. 120, bečki ćir. br. 1024. Tekst povelje objavljivan je više puta bez detaljnijih kritičkih osvrtu u zbirkama Pavla Karano Tvrtkovića, Franca Miklošića, Stojana Novakovića, Aleksandra Solovjeva, Ljubomira Stojanovića, Milke Brkovića, Amire Turbić-Hadžagić te u rječniku Lejle Nakaš.²⁰

¹¹ Базлер 1975/76, 53.
¹² Osnovna argumentacija protiv te teorije može se naći u: Dautović 2014, 150.
¹³ Engel 2001, 157-172.
¹⁴ Lovrenović 2006, 41, 48.
¹⁵ Ullman 2005, 190.
¹⁶ Базлер 1975/76, 54.
¹⁷ Prvi slučaj da se u papinskim dokumentima neki od bosanskih vladara naziva kraljem nalazimo u pismu Martina V od 6. aprila 1428. godine, kada je odobrio brak kralja Tvrtka II s Dorotejom Gorjanskom (Tautu 1980, 1104; Thalloszy 1914, 142-143). Bosna kao kraljevstvo spomenuta je nešto ranije, u pismu istog pape od 20. maja 1423. u kojem se govori o uslovima života i rada franjevačkog reda u Bosni; Tautu 1980, 655-656.

¹⁸ Šunjić 1996, 60. Opširnija rasprava o odjeku Tvrtkove krunisanja među savremeniciima može se pronaći u: Бирковић 1964b, 355-362.

¹⁹ Bartlett 1993, 41-42.

²⁰ Карано Тврткивић 1840, 80-84; Miklosich 1858, 186-190; Новаковић 1912, 193-196; Соловјев 1926, 172-175; Стојановић 1929, 75-82; Brković 2011, 49-51; Turbić-Hadžagić 2011, 40-45; Nakaš 2011, 42-44. Desetak dana prije konačnog roka za slanje ovog teksta u štampu,

Sl. 1. Povelja kralja Tvrtka I Dubrovčanima (Žrnovnice, 10. april 1378 – Trstivnica, 17. juni 1378)

doznali smo da je ista povelja bila predmet obrade Dejana Ječmenice u netom objavljenom broju Starog srpskog arhiva: Јечменица 2015, 115-142. Autori smatraju da pojava tog rada ne treba da utiče na izlazak ovog priloga, pogotovo jer

je naša verzija predložena javnosti znatno ranije, još u proleće 2015. godine, kako je već i istaknuto, ali i zato jer postoje i određene interpretativne razlike, svojstvene dvjema historiografskim školama.

Dio teksta povelje objavio je i Baltazar Bogišić.²¹ Bitno je naglasiti kako je sačuvan i prijepis ove povelje u *Codex Ragusinus*, koji je publicirao Lj. Stojanović u svojoj zbirci.²²

Pergament na kojem je načinjena povelja kvalitetne je italijanske izrade, unutrašnja strana je sjajnobijela, spoljašnja svijetložuta. Svečanom karakteru povelje odgovaraju njene dimenzije: širina iznosi 43,5 cm, visina 51,6 centimetara te još 2,6-3,3 cm plike na sredini i desno, dok je lijevi dio plike otkinut. Za povelju je uzeta jedna cijela kožica te je ova povelja do vremena svog nastanka najveći dokument izdat od strane bosanske vladarske kancelarije.

Debljina pergamenta iznosi u lijevom gornjem uglu 0,18 mm, sredinom gore 0,15 mm, u desnom gornjem uglu 0,24-0,32 mm, u lijevom donjem uglu 0,17 mm, sredinom dolje 0,14 mm, u desnom donjem uglu 0,17-0,30 mm. Uprkos tome što je pergament neobično tanak, on je tvrd te puca kada se povelja otvara ili slaže. Pisar je veoma brižljivo podesio pergament za pisanje, uredno je poslije pisanja izbrisao sve crte te se ne bi ni znalo da je pergament liniran da na rubovima nisu ostali ubodi od igle. Ubodi počinju 4,4 cm ispod gornjeg ruba, a ima ih sa svake strane 41, koliko i redaka. Redovi zapremaju 38 cm visine, odstojanje im je 0,9 cm. Osim ovih izbrisanih linija ispod teksta se nalaze 2 vodoravne linije, povučene tvrđim stilom, 3,3 cm jedna ispod druge. Između njih se nalazi potpis, ali slova potpisa idu još 5 mm iznad gornje linije. Pisar je izbrisao i okomite linije za koje je napravio ubode na gornjem i donjem rubu 4,9 cm i od lijevog i od desnog kraja pergamenta. Tekst na lijevoj strani ostavlja 4,9 cm praznog prostora, dok na desnoj strani često prelazi preko te crte. Pismo ove povelje je diplomatska minuskula okomitog tipa, trupovi slova su visoki 1,5-2 mm, produženja u gornji prostor iznose prosječno 3-4 mm, u donji 5-6 mm, ali ima slučajeva da produženja iznose i do 8 mm. Povelja je okićena povećanim slovima ispisanim cinoberom. Tvrtko I Kotromanić kao kralj od ove povelje koristi crvenu boju za svečani potpis pod tekstom. Povelja je pisana iz dva puta, što se uočava na osnovu mastila, dok je glavni dio teksta pisan crnim mastilom. Do-

datak o naknadnoj zakletvi obiju kraljica pisan je smeđim mastilom. U svrhu pričvršćivanja pečata prorezana su kroz pliku i pergament 4 okomita proreza. Vrpca je sastavljena od svilenih crvenih vlakana složenih u niti. Oba njezina kraka provučena su s poledine kroz oba gornja proreza na lice, tu se ukrštavaju i prolaze kroz donje proreze opet na poledinu, ispod donjih proreza su odrezane. Postojanje vrpce donekle sugerira i postojanje pečata, no nije sačuvan niti jedan njegov dio. Povelja je neobično složena, paralelno po širini na 6 pregiba po 7-9 cm visokih, a složenih poput harmonike, na što je presavijeno s lijeve strane 15 cm i s desne 11 cm unutra. Na srednjem spoljašnjem polju neko je kasnije napisao "Privilegio del Re Tuercho antiquo confirmation de tuti privilegi et scritture de tuuti li soi precessori 1378", te drugi zapis "№4 del Pac. II. Steffano Tuertco conferma le ordonanze dei suoi predecessori 1378 giun 17". Tu je navedena i bečka signatura "№ 12 an. 1378".²³

3. Tekst

Бл(а)гочѣстивно и достоуѣнно похвалити истин(ь)ною вѣрою и желанію с(а)ово принести къ своємѣ благодѣтелю бл(а)дицѣ Х(рист)у имже вса чьска сѣтворенія²⁴ и явлєнія²⁵ быше на хвалословіе божьствѣ [1]наго смотрєніа. Еже ми(а)с(р)ова в родѣ чловѣчьсцѣмъ²⁶ югоже сѣтвори в прѣч(ис)тѣмъ вразѣ своєго в(о)ж(ьс)тва и дасть юмѣ власть и раздѣмъ іако бити юмѣ всѣми земьными ієствєсти и раздѣмъ [2]ти и творити сѣдѣ и правдѣ по срѣде земьле. Також(д)е же и мене своємѣ своємѣ²⁷ рабѣ за м(и)л(ос)тѣ своєго в(о)ж(ьс)тва дарова процисти ми в(т)расли бл(а)госадиѣ в родѣ моємѣ и сп(а)ви ме сѣгдѣмъ вѣнцє(мъ) [3] іако вбоа владичьствіа исправлати ми прѣвѣмъ в(тѣ) испрѣва в в(о)годарованіи²⁸ намѣ земли Боснѣ. По том же господѣ моємѣ вогд сп(а)вльшѣ ме наслѣдовати прѣ(е)столь мои(хъ) прѣродитель госп(а)сѣ срьбѣ [4]ске за иє в(о)²⁹ти вѣхѣ мои

²³ Čremošnik 1950, 119-122

²⁴ Kod Stojanovića: сѣтворєніа

²⁵ Kod Stojanovića: явлєніа

²⁶ Kod Miklošića: чловѣчьсцѣмъ

²⁷ Kod Miklošića i Stojanovića izostavljeno

²⁸ Kod Stojanovića: вг(о)дарованіи

²⁹ Kod Stojanovića: занк в(о)

²¹ Bogišić 1872, 75.

²² Стојановић 1929, 75-83. Оčито је ријеч о модернијем препису, у којем се налазе знатне разлике у односу на пovelју коју анализирамо у овом раду.

прѣродителиѣ³⁰ въ земельѣмъ ц(а)р(ьс)твѣ ц(а)р(ьс)твовавше и на н(е)б(е)сноѣ³¹ ц(а)рьство³² прѣселили се. Мене же видещи землю прѣродитель мои(хъ) по ни(хъ) вставляш(и) и не имещи своего [5] пастира. И идехъ въ срьбьскѣю землю желаніе³³ и хоще ѡкрѣпити прѣстоль родитель мои(хъ) и тамо шь(дѣ)ш(и) ми вѣнчанъ выихъ³⁴ в(о)гомъ даровани(мъ) ми вѣнцемъ на краліев(ьс)тво прѣродитель мои(хъ) [6] тако быти ми в Х(рист)ѣ Исусе вл(а)говѣрномъ и Богомъ поставлен(ь)номъ³⁵ Стефанъ кралю Срьблемъ и Боснѣ и Поморию и Западнимъ странамъ. И по томъ³⁶ начехъ съ богомъ краліевати и прав(ит)и [7] прѣстоль срьбьскіе земліе желаніе падша са въз(д)вигнѣти и разорша са ѡкрѣпити. И дошъ(дѣ)ш(и) ми земліе поморьскіе и тѣ пришъ(дѣ)ш(и) ми прѣдъ славни и добронарочити градъ Дѣбровни(кѣ). И тѣ изи[8]доше прѣдъ краліев(ьс)тво ми всепочтени властеле дѣбровьски съ всакою славою и ч(ьс)тною и споменѣше³⁷ краліевьствѣ ми в своихъ законѣхъ и дѣвѣтѣхъ и повелѣхъ коіе сѣ имали с прародители [9] краліев(ьс)тва ми з господомъ босньскымъ и за то³⁸ ѡзговорише с краліевьствомъ ми сизи и сизи властеле: Маринъ Меньчетиѣ, Михаилъ Бовалиев(кѣ), Добре Калиѣев(кѣ), Мажеу Ждрьгови(кѣ) [10] Жднъ Градикъ, Никола Гднѣдѣлиѣ,³⁹ и сизи властеле ѡсхотѣше потвѣрдити ѡ краліевьства ми свое законѣ и дѣвѣтѣ коіе сѣ имали с прародители и родители краліев(ьс)тва ми з господ(о)мъ⁴⁰ боснь[11]скомъ и съ г(осподи)номъ банымъ Стефаномъ и за любовь и за нашѣ ѡпѣни и нашихъ прѣвѣхъ кою смо имали в(тѣ) прѣва з градомъ Дѣбровник(омъ) и с властели дѣбровьскими. За то краліевъ[12]ство ми записа и потвѣрди и болше исправи всаке законѣ и дѣвѣтѣ и повеліе и трговьчѣке свободе коіе сѣ имали з господомъ босньскымъ). И по томъ⁴¹ споменѣше ми краліев(ьс)твѣ [13]⁴² више речени

властеле дѣбровьски в дѣвѣтѣхъ и законѣхъ и повелѣхъ коіе іествѣ ималъ градъ Дѣбровни(кѣ) съ госпо(до)мъ срьбьскомъ и рашк(омъ) и испльняющѣ краліевьствѣ ми прѣдию люб(вѣ) [14] и вѣнчѣнъ з градомъ Дѣбровник(омъ) и с т(о)го почтеними властели сѣтворихъ м(и)л(о)сѣть краліев(ьс)тва ми и записахъ и вѣнчѣхъ и бол(ь)ше испльнихъ вѣсакѣ⁴³ свободе и чистотѣ [15] да си имаю тези дѣвѣтѣ и законѣ и повеліе и тр(ь)гов(ь)чѣке свободе твѣрде и непотворене и ники в(тѣ)іемліеме. По семъ⁴⁴ же словѣ и потвѣрж(д)ению краліевьства ми вѣща се и записа [16] градъ Дѣбровни(кѣ) и властеле дѣбровьски да даю краліевьствѣ ми доходоу срьбьски по законѣ коіе сѣ давали госп(о)де срьбьск(и). Також(дѣ) да даю краліевьствѣ ми в всакомъ приходѣще(мъ) [17] дмитровѣ днѣвѣ . в . тисѣци пѣ(рь)пѣ(рь) вѣѣмзи дѣвѣт(омъ) и закономъ и начин(омъ) до коле дръжи и господѣ краліевьство ми вѣмзи⁴⁵ земл(омъ) приморьскымъ, Трѣвиніемъ [18] и Конавл(и)ми и Драчевицомъ. И ѡ с(и)іези се вѣщаніе вѣща се краліевьство ми властелемъ дѣбровьчѣкимъ да има ходити дѣбровьчѣки трѣгъ и трѣж(ь)ци⁴⁶ свободно и ни[19]кимъ невѣзран(ь)но по вс(и)и земліи и дръжавѣ краліевьства ми да не има никто за ны(хъ) ни за ны(хъ) трѣгъ похвѣтити или чимъ забавити ни властелини ни властели(чи)ѣ ни ни кто люб(о) [20] ни малъ ни великѣ. Яко ли кто дръзнѣ и потвори слово краліевьства ми и ѡзме имъ цю въ вѣласти краліевьства ми. Да има нимъ платити краліевьство ми и свое⁴⁷ комо(ре)⁴⁸ [21] а кривца того да ище краліевьство⁴⁹ ми и вѣщава се краліевьство ми да имамъ ни(хъ) вл(а)д(а)ниіе влюсти и вѣваровати вѣдъ гдсе в(тѣ) тадѣ вѣ вѣдъ всаке злобе и силѣ. И іествѣ се [22] вѣѣтѣ краліевьство ми ако кто имѣ цю говорити или насил(о)вати градъ Дѣбровникѣ за сизи доходоу коіе имаю давати краліевьствѣ ми да има краліевьство ми в(тѣ) то[23]га ни(хъ) вранити и помагати да им се нѣкоіа чѣтѣ ѡ владанію или оу трговцѣ не ѡчини за то и цѣа богъ не даи и сѣдчи се нѣкоіе вѣѣме и не вѣде снази земліа ѡ вл(а)ст(ь)⁵⁰ [24] краліев(ьс)тва ми Трѣвиніе и Конавл(и) и Драчевице, вл(а)д(а) краліев(ьс)

³⁰ Kod Stojanovića: прѣродителиѣ

³¹ Kod Miklošića: небесное

³² Kod Miklošića: царство

³³ Kod Stojanovića: желак и

³⁴ Kod Miklošića: выихъ

³⁵ Kod Stojanovića: поставленіемъ

³⁶ Kod Stojanovića: потомъ

³⁷ Kod Stojanovića: споменѣше

³⁸ Kod Stojanovića: . И зато

³⁹ Kod Miklošića: Гднѣдѣлиѣ

⁴⁰ Kod Stojanovića: господѣм

⁴¹ Kod Stojanovića: потомъ

⁴² Kod Miklošića: убачено ми

⁴³ Kod Stojanovića: въ всакѣ

⁴⁴ Kod Stojanovića: семъ

⁴⁵ Kod Stojanovića: вѣмзи

⁴⁶ Kod Stojanovića: трѣжи

⁴⁷ Kod Stojanovića: свое

⁴⁸ Kod Stojanovića: комо(ре)

⁴⁹ Pisar je očito zaboravio napisati -ьс, dakle pravilno bi bilo: краліевьство

⁵⁰ Kod Stojanovića: вл(а)с

тво ми не с(ь)вр(ь)ши и не вправи више реченога и не плати трыжць годѣ не въвваровати вла(да) ния или нагѣ ныхъ [25] нѣкога чтета за унѣ дохотѣхъ, да кралѣвѣство ми не има питати ѿд ныхъ унога дохотѣ ни кто ини по кралѣвѣствѣ ми ни уни да сѣ дръжани давати га. **И** по си(хъ) всѣхъ ѿвѣща [26] се кралѣвѣство ми и съ богодарованною ми кралѣв(ь)ства⁵¹ матерію госп(о)в(ь)мъ кѣра Еленѣмъ и съ госп(о)в(ь)мъ кралицѣмъ кѣра Дороѣмъ и съ избраньними в(л)астели кралѣв(ь)ства ми [27] **а** тѣ вѣхъ при кралѣвѣствѣ ми в(л)астеле⁵² жѣпанъ Бранко Прибини(кѣ), дворьски Вѣлкосавъ Стефкови(кѣ), Добрѣшинъ Стефанови(кѣ), воєвода Влатко Вѣлкови(кѣ), кнезь Вѣлкаши(нѣ) [28] Милатови(кѣ), кнезь Прибоѣ Мѣстнови(кѣ), жѣпанъ Бѣлиахъ Сѣнькови(кѣ), ставицъ Твѣртко Вѣлгѣви(кѣ), Вѣлкъ Вѣладислави(кѣ) и такози се ѿвѣщавамо да вѣдѣтъ мѣгю кралѣвѣ[29]ствѣмъ ми и мѣгю градѣмъ Дѣбровникѣмъ и того властелми вѣрна и всесрѣ(дѣ)чна любовѣ како ю си имали съ нимъ прѣродителіе⁵³ и родителіе калѣвѣства ми господа сръбска [30] и вѣсьньска. И за сѣ слово и сию правдѣ више ѣписанѣ ѿвѣща се кралѣвѣство ми на с(вѣ)томъ евангѣли и прѣдѣ чѣстнимъ крѣстомъ х(ристо)вѣмъ и с матерію кралѣв(ь)ства ми и съ [31] кралицѣмъ и съ вѣше рѣ(чѣ) н(ь)ними в(л)астели да вѣдѣтъ сие слово и сие ѿвѣщаніе записаніе твѣрдо и непоколѣвимо до д(ь)ни и до вѣка. кто ли дрѣзне и потвори сие сло(во) и ѿвѣщаніе [32] наше ѣ коѣ се смо ѿвѣщали и записали такози да приме на се и на свою д(ь)шѣ унѣ кѣтви коѣ смо ѿвои мѣ изрекѣли прѣдѣ с(вѣ)т(и)мъ еѣ(ангѣ)ліе⁵⁴мъ а кралѣвѣство ми да сиега⁵⁵ [33] николиже не потвори до коле⁵⁶ градѣ Дѣбровникѣ и в(л)астеле дѣбровч(ь)ци сиега не потворе и нѣкѣмъ⁵⁶ невѣрѣмъ не изгѣе уни и ны(хъ) дѣт(ь)ца и ны(хъ) послѣдни. И молю и за[34]прѣщаю югоже в(о)гъ изволи по мнѣ на прѣсто^{лѣ} кралѣвѣства ми да сиега не потвори нѣ пачѣ болше да исплнѣти и потвѣрдити и болше да ѣкрѣплаетѣ. И сие ѿвѣщаніе [35] и записаніе записа и потвѣрди кралѣвѣство ми прѣдѣ градѣмъ Дѣбровникѣмъ ѣ Жръновничахъ(ь) въ лѣтѣхъ по рож(дѣ)ствѣ х(ристо)вѣ. **Ч. Т. О. И.**

⁵¹ Kod Miklošića ubačeno mi

⁵² Kod Stojanovića izostavljeno

⁵³ Kod Stojanovića: прѣродитеак

⁵⁴ Kod Stojanovića: сиега

⁵⁵ Kod Stojanovića: докле

⁵⁶ Kod Stojanovića: нѣкѣмъ

лѣто м(ѣсе)ца⁵⁷ же апр(ил)а въ .І. д(ь)нѣ [36]

И по сихъ всѣхъ више съврѣшени(хъ) прѣидоше всепочтени⁵⁸ властеле дѣбровч(ь)ци Добре Калиѣви(кѣ) и Маѣѣ⁵⁹ Жѣргови(кѣ) въ славни дворѣ кралѣв(ь)ства ни Твѣрственицѣ и га г(о)сп(о)га [37] кѣ(ра) Елена и господа кралица кѣра Дороѣа видѣвшѣ ѿвѣщанія и ѣвѣте г(о)сп(о)ди на кра(ла)⁶⁰ съ градѣмъ Дѣбровникѣмъ више писа(на)⁶¹ и сиа болше потвѣрѣджающе присегѣсмо прѣдѣ с(вѣ)тымъ еѣ(ангѣ)ліе⁶²мъ и прѣдѣ ч(ь)стнимъ кр(ь)стомъ х(ристо)вѣмъ въ цр(ь)кви с(вѣ)т(а)го Гръгѣра и с наши(мъ)⁶² властели симизи и съ симизи воєвода Вѣлкъ Хрѣватини(кѣ), кнезь Вѣлкотѣ Прибини(кѣ), кнезь Хѣ(гѣ)нѣ Драгосла[39]ви(кѣ), Влатко Воєводикѣ, жѣпанъ Вѣлкъ(ь)цѣ Чрънѣговикѣ, Радославъ Прибини(кѣ), Вѣлкъмиръ Сѣмькови(кѣ), Храпа Вѣлкови(кѣ), Пѣрѣпа Хрѣватини(кѣ), Бѣлица Ижеса[40]ви(кѣ), жѣпанъ Диница и такози се ѿвѣщасмо и присегосмо въ всѣ више ѣписана, да сѣ твѣрда и непоколѣвима до д(ь)ни⁶³ и до вѣка и сие съврѣши се м(ѣсе)ца⁶⁴ июня .ЗІ. д(ь)нѣ. а пи(с)а логофѣ(тѣ) Вѣладе [41].

+ СТЕФАНЪ ТВѢРТКѢ ВЪ ХРИСТА БОГА КРАЛЪ СРЪБІЕМЪ И БОСНІЕ И ПРИМОРІЮ

4. Prijevod

Pobožno [je] i dostojno pohvaliti istinskom vjerom i željenu riječ prinijeti svojemu dobrotvoru vladici Hristu, od koga sve stvoreno i objavljeno bi na pohvalu boža[1]nskog providjenja, koje se smilova čovječijem rodu, kojega stvori prema prečistom liku svojega Božanstva, i dade mu vlast i razum, da bude [nad] svom zemaljskom stvari i da razumi[2]je i tvori sud i pravdu posred zemlje. Također zatim i meni, svome robu, za milost svoga Božanstva, darova da mi procvjeta izdanak plemenito ukorijenjeni u rodu mojemu i udostoji me dvostrukim vijencem [3] kako bih obima gospodstvima upravljao, prvo isprva u bogomdanoj nam zemlji Bosni, potom pak gospod moj Bog me počastio da naslijedim prijestol praroditelja mojih, gospode

⁵⁷ Kod Stojanovića: мсца

⁵⁸ Kod Stojanovića: все почтени

⁵⁹ Kod Stojanovića: матев

⁶⁰ Kod Stojanovića: крал

⁶¹ Kod Stojanovića: писан

⁶² Kod Miklošića: нашими

⁶³ Kod Stojanovića: дни

⁶⁴ Kod Stojanovića: мсца

srp[4]ske, zato jer ti moji praroditelji, u zemaljskom carstvu carstvovavši, i na nebesko carstvo preselili se biše. Ja, pak, vidjevši zemlju svojih predaka ostavljenu nakon njih i da nema svojeg [5] pastira, idoh u srpsku zemlju, želeći i htijući osnažiti prijestol roditelja mojih. I tamo išavši okrunjen bjeh od Boga darovanom mi krunom na kraljevstvo praroditelja mojih, [6] da budem u Hristu Isusu pobožan i od Boga postavljeni Stefan, kralj Srbima i Bosni i Pomorju i Zapadnim stranama. I potom počeh s Bogom kraljevati i praviti [7] prijestol srpske zemlje, želeći što je palo uzdignuti i što se razorilo osnažiti. I kad sam došao u zemlje Pomorske, prišavši pred slavni i dobronaročiti grad Dubrovnik, i tu izi[8]đoše pred naše veličanstvo poštena vlastela dubrovačka, sa svakom slavom i čašću i podsjetiše naše veličanstvo na svoje zakone, ugovore i povelje koje su imali s praroditeljima našeg veličanstva, [9] s gospodom bosanskom. I o tom su govorila pred našim veličanstvom ova i ova vlastela: Marin Menčetić, Mihail Bobaljević, Dobro Kaličević, Mateo Žurgović, [10] Žun Gradić, Nikola Gundulić. I ova vlastela htjela je potvrditi kod našeg veličanstva svoje zakone i ugovore koje su imali s praroditeljima i roditeljima našeg veličanstva, s gospodom bosan[11]skom i gospodinom banom Stefanom. I zarad ljubavi i zajedništva našeg i naših prethodnika koje smo imali s gradom Dubrovnikom i vlastelom dubrovačkom, zarad toga im naše veličan[12]stvo zapisa i potvrdi i bolje uredi sve zakone i ugovore i povelje i trgovačke slobode koje su imali sa gospodom bosanskom. I potom podsjetiše naše veličanstvo [13] gore spomenuta vlastela dubrovačka i na ugovore i zakone i povelje koje je imao grad Dubrovnik s gospodom srpskom i raškom. I dok sam ispunjavao prijašnju ljubav [14] i sklad s gradom Dubrovnikom i njegovom poštovanom vlastelom, učinih milost, zapisah i obnovih i bolje ispunih u svakoj slobodi i čistoti [15] da se imaju čvrstim i nepromijenjenim držati ti ugovori i zakoni i povelje i trgovačke slobode i ni od koga da ne budu otete. Poslije ove naše riječi i potvrde obeća [16] grad Dubrovnik i vlastela dubrovačka da će našem veličanstvu zakonito davati dohodak srpski, koji su davali i srpskoj gospodi, također da će našem veličanstvu davati svakog budućeg [17] Dmitrova dana dvije tisuće perpera pod ovim ugovorom, zakonom i načinom sve dok naše veličanstvo drži i gospodari ovom zemljom primorskom: Trebinjem, [18] Konavlima i Dračevicom. I ovim obećanjem obeća naše veličanstvo

vlasteli dubrovačkoj, da dubrovački trgovci i roba prolaze [19] po cijeloj našoj zemlji i državi slobodno, i da im toga niko se smije braniti, i da niko ne smije za njima ni za njihovom robom posegnuti ili ih čim zadržavati, ni vlastelin ni vlasteličić, niti bilo ko [20] mali ili veliki. Ako li se tko drzne i potvori riječ našu, i uzme im nešto u oblasti kraljevstva mi, da im ja to imam platiti iz svoje komore, [21] a krivca toga da imam tražiti. I obavezujem se da ću njihovo vladanje čuvati i paziti od napada, od krađe, od svake zlobe i sile, i još se [22] obavezujem ako ima tko što govoriti ili činiti prisilu gradu Dubrovniku za taj dohodak koji imaju davati mom kraljevstvu, da ima kraljevstvo mi od to[23]ga njih braniti i pomagati da im se neka šteta u vladanju ili u trgovanju ne učini za to. I ne dao Bog, desi se neko vrijeme i ne bude ova zemlja u oblasti [24] kraljevstva mi: Trebinje, Konavle i Dračevica, ili kraljevstvo mi ne ispuni i ne napravi višerečenoga, i ne plati trgovaca, ili ne pazi vladanja, ili snađe njih [25] neka šteta za onaj dohodak, da kraljevstvo mi neće njih pitati za onaj dohodak, niti iko drugi nakon mene, niti oni da su dužni davati ga. I nakon svega ovog obeća [26] kraljevstvo mi s bogodarovanom mi kraljevstva mi materom, gospođom kira Jelenom i s gospođom kraljicom kira Dorotejom i s izabranom vlastelom kraljevstva mi, [27] a tu biše pri kraljevstvu mi vlastela: župan Branko Pribinić, dvorski Vukosav Stefković, Dobrašin Stefanović, vojvoda Vlatko Vuković, knez Vukašin [28] Milatović, knez Priboje Mastnović, župan Bjeljak Sanković, stavilac Tvrtko Vlađević, Vukac Vladisalić. I tako obećavamo da bude među kraljev[29]stvom mi i među gradom Dubrovnikom i njegovom vlastelom vjerna i svesrdačna ljubav, kakvu su imali s njim praroditelji i roditelji kraljevstva mi gospoda srpska [30] i bosanska. I za ovu riječ i za ovu pravdu gorenapisanu obeća kraljevstvo mi na svetom Evandjelju i pred časnim krstom Hristovim i s materom kraljevstva mi i s [31] kraljicom i s višerečenom vlastelom da bude ova riječ i ovo obećanje zapisano tvrdo i nepokolebljivo do dana i do vijeka: tko li se drzne i potvori ovu riječ i obećanje [32] naše na koje smo se obavezali i zapisali, neka primi na sebe i na svoju dušu one kletve, koje smo mi obostrano izrekli pred svetim Evandjeljem, a kraljevstvo mi da ovo [33] nikada ne potvori, dok kada grad Dubrovnik i vlastela dubrovačka ovo ne potvore i nekom nevjerom ne izgube oni i njihova djeca i njihovi nasljednici. I molim i za[34]branju-

jem, koga god Bog postavi poslije mene na prijestol kraljevstva mi, da ovo ne potvori, nego štaviše, bolje da ga ispunjava i potvrđuje i bolje da jača. I ovo obećanje [35] i pisanje zapisa i potvrdi kraljevstvo mi pred gradom Dubrovnikom u Žrnovnicama godine po rođenju Hristovu 1378. mjeseca aprila 10 dan. [36] I poslije svega svršenog dođoše svepošteni vlastelini dubrovački Dobro Kaličević i Mateo Žurgović u slavni dvor kraljevstva našeg u Trstivnicu, i ja gospođa [37] kira Jelena i gospođa kraljica kira Doroteja, vidjevši obećanja i uvjete gospodina kralja s gradom Dubrovnikom višepisane, i ova bolje potvrđujući, prisegosmo pred svetim Evand[38]eljem i pred časnim krstom Hristovim u crkvi svetog Grgura i s našom vlastelom, s ovima i s ovima: vojvoda Vukac Hrvatinić, knez Vukota Pribinić, knez Hegen Dragoslal[39]ić, Vlatko Vojvodić, župan Vukac Črnugović, Radoslav Pribinić, Vukmir Semković, Hrana Vuković, Purća Hrvatinić, Bjelica Ižesa[40]lić, župan Dinica. I tako obećasmo i prisegosmo u sve višepisano da je tvrdo i nepokolebljivo do dana i do vijeka. I ovo svrši se mjeseca juna 17. dan. A pisa logofet Vlade [41].

Stefan Tvrtko u Hrista Boga kralj Srbima i Bosni i Primorju.

5. Diplomatičke osobine

Invokacija

U ovoj povelji nije navedena simbolička invokacija u vidu krsta koju je bosanska kancelarija njegovala u ranijem periodu. Od vremena nastanka Bosanskog kraljevstva u vladarskim poveljama upotrebljava se kompleksnija verbalna invokacija, uz i dalju, povremenu, upotrebu simbolične invokacije. U ovom dokumentu prizivanje imena božijeg zabilježeno je u vidu: **БАГОДѢТЕЛЮ ВЛАДИЦѢ Х(РИСТ)ОУ**.

Intitulacija

Intitulacija prvog bosanskog kralja sadrži već ranije korišteni sistem nabiranja oblasti koje su u vladarevom posjedu s iznimkom da nisu navedene sve oblasti. Razlika u odnosu na ranije povelje je tome što je ovo prva povelja s kraljevskom titulom. Tvrtko je u ovoj povelji titulisan kao **Х(рист)Ѣ Исѣсе ВЛА(а)ГОВѢРНОМѢ И БОГОМЪ ПОСТАВЛЕН(Ъ)НОМѢ СТЕФАНѢ КРАЛЮ СРЪБЛЮЕМЪ И БО-**

СНѢ И ПОМОРИЮ И ЗАПАДНИМЪ СТРАНАМЪ. Također, od ove povelje svi bosanski vladari uz svoje ime nose i titulatorno vladarsko ime Stefan.

Potpisi

Iako se u bosanskim poveljama pojavljuju vlastelini kao svjedoci, nije bio ustaljen običaj njihova potpisivanja. Ovo je najstarija iz korpusa bosanskih povelja u kojoj je zabilježeno potpisivanje vladara, što će u kasnije vremenu postati opća praksa. Tvrtko je potpisan velikim crvenim slovima, čime se željela naglasiti svečanost vladara i njegove titule: **СТЕФАНЪ ТВРѢТКУ ВЪ ХРИСТА БОГА КРАЛЬ СРЪБЛЮЕМЪ И БОСНѢ И ПРИМОРИЮ**. Očito je i ova promjena dio prakse uvedene iz Bizanta, preko srpske države. To potvrđuje i činjenica da je upotreba potpisa crvenim mastilom pravno sankcionisana još od 470. godine zakonom cara Lava I te da niti jedna povelja bez njega nije imala punopravnu važnost.⁶⁵ Po ljepoti i luksuzu, ovom potpisu Tvrtka I, u cijelom korpusu bosanskih srednjovjekovnih povelja, može parirati samo još potpis kralja Stjepana Dabiše iz povelje pisane u Lušcima 1392. godine. Potpisi kasnijih vladara, iako zadržavaju crvenu boju i kaligrafsku namjeru, ipak su inferiorniji primjerci.

Arenga

Ova povelja predstavlja prekretnicu i po pitanju pojavljivanja arengi u bosanskim vladarskim poveljama. Proglasivši se za kralja, Tvrtko je po uzoru na rašku i u bosansku kancelariju uveo praksu pisanja arengi. One su zabilježene u 12 bosanskih vladarskih povelja. Arenga predstavlja politički *credo* njezina potpisnika i to je u ovom slučaju naročito naglašeno. Prvi bosanski kralj najprije naglašava svoja prava na srpsku krunu, krvnu povezanost s Nemanjićima te činjenicu da je prijestolje neko vrijeme upražnjeno, a ističe i da je krunu dobio božijom voljom i odredbom: **ПО ТОМ ЖЕ ГОСПОДѢ МОЈЕМѢ БОГѢ СПО(ДО)БЛЫШѢ МЕ НАСЛѢДОВАТИ ПРѢСТОЛѢ МОИ(ХЪ) ПР(Ѣ)РОДИТЕЛЬ ГОСП(ОД)Е СРЪБЪСКЕ**. Kao osnovni motiv tog čina istakao je težnju da popuni prijestol svojih predaka i da se pobrine za srpsku zemlju koja više nema svojih pastira. Naravno da je ovdje riječ o vladarskoj propagandi jer niti Tvrtko niti neki od njegovih nasljednika neće više iskazivati "pastirske" zabrinutosti prema Srbiji.

⁶⁵ Шуица 1999, 565.

Datiranje

U ovoj povelji pisar Vladoje naveo je i dataciju prema godini od rođenja Isusova koja glasi: *въ лѣтѣхъ по рождѣствѣ христовѣ .чтонѣ. лѣто, мѣсеца же априла въ .І. днь*, odnosno 10. aprila 1378. godine. Datacija drugog dijela povelje, kada je njeno pisanje i završeno, navedena je u obliku: *свъръши се мѣсеца июня .ЗІ. днь*, odnosno 17. juna.

Promulgacija

U Tvrtkovoј povelji promulgaciju je dosta teško identificirati. Iz konteksta povelje jasno je da se kralj obraća Dubrovniku i njegovom stanovništvu te im obećava sigurnu trgovinu i druge povlastice, međutim, u općenarativnom stilu ove povelje niti na jednom mjestu nema direktnog ukazivanja na to kome je povelja upućena.

Naracija

Naracija povelje naročito je opširna i bogata te svakako predstavlja njen najznačajniji dio. Tvrtko najprije govori o okolnostima koje su pretrodile posjeti Dubrovniku, tj. svom krunisanju za kralja, povezanom s posjetom Srbiji. Nakon toga imamo prelazak na prave motive izdavanja povelje: izdavanje trgovačkih povlastica i garancija za slobodno trgovanje Dubrovčanima te, u suprotnom smjeru, zahtjev za plaćanje poreza bosanskom kralju. Kao i u svim vladarskim poveljama, i kod naše je naracija veoma subjektivna i ispričana iz isključivo vladarevog ugla gledanja, ali u tipično srednjovjekovnom stilu evocira se i evanđeoski tekst: *землю прѣродитель моихъ по нихъ уставльшѣ и не имѣштѣ своего пастира* (Mt.9,36.). Uopće nemamo vijesti o reakcijama Dubrovačkih izaslanika na nove vijesti i uslove.

Dispozicija

Kao pravno najvažniji dio isprave, koji očitava volju izdavača da se čin izvrši, dispozicija je i u slučaju ove povelje dosta bogata. Kralj Tvrtko, nakon proglašenja za kralja, dolazi sa svitom pred Dubrovnik gdje se nalazi sa samim vođstvom Dubrovačke općine s kojim usklađuje najvažnije diplomatske osnove, tj. regulišu pitanja slobode kretanja i obavljanja poslova za dubrovačke trgovce te pitanja isplaćivanja tzv. “srpskog” ili Svetodimitarskog dohotka, koji je isplaćivan vladarima Trebinja, Konavala i Dračevica. Tvrtko

najprije utvrđuje svoje pravo na srpsko prijestolje, zatim daje “historijski” pregled poreza koji je plaćan najprije srpskim, zatim i bosanskim vladarima, te na tome gradi vlastita prava na njega.

Sankcija

Na sve prekršiоce zaključaka ove povelje bačena je kletva koja je donesena na samom mjestu izdavanja povelje u Žrnovnicama kod Dubrovnika: *кто ли дръзне и потвори сие сло(во) и ѿбещаниѣ наше ꙗко ꙗко се смо ѿбещали и записали такови да приме на се и на свою д(с)шѣ ѿне клетви ꙗко смо ѿбѣи мѣи изрекли прѣдъ с(вѣ)тимъ еѣ(ангѣ) линемъ*. Kletva se baca na dušu prekršiоca, što je i inače standardni motiv proklinjanja u bosanskim srednjovjekovnim poveljama.⁶⁶

Koroboracija

Različite su formule kojima bosanski kralj osigurava provedbu pravnih činova dogovorenih u povelji. Najprije, postoji preuzimanje odgovornosti nastale pljačkom dubrovačkih trgovaca na kraljevu komoru: *ако ли кто дръзне и потвори слово кралѣвства ми и ѿзме имъ цю въ ѿласти кралѣвства ми. да има нимъ платити кралѣвство ми и свое комо(ре) а кривца того да иште кралѣвство ми и ѿбещтава се кралѣвство ми да имамъ нихъ вла(да)ниѣ вѣласти и ѿвѣаровати ѿдъ гдѣ ѿтѣ тадѣ ѿдъ всаке злобе и силѣ*. Svojim prisustvom snagu garancija potvrđuju i veoma ugledni svjedoci, dok je Božanska garancija obezbijedena zaklinjanjem na sveto evanđelje i časni krst. Drugi dio povelje sadrži i dodatnu potvrdu kraljeve majke i supruge da poštuju odredbe ove povelje.

6. Ustanove i važni pojmovi

Срѣбни вѣенац – Izraz “vijenac” upotrebljavan je za krunu vladara kao jednu od najvažnijih insignija regalne vlasti. Termin “sugubi vijenac” historiografski je donekle različito objašnjavan. Dosta često je isticano da označava dvostruku krunu, srpsku i bosansku, koje je Tvrtko objedinio. Time je formulirana nova pravno-dinastička koncepcija bosanske krune kojom bi on bio okrunjen bogodarovanim vijencem koji označava autonomnu vlast u samoj Bosni i sugubim

⁶⁶ Lovrenović 2012d, 173.

vijencem, koji objedinjuje Srbiju i Bosnu. Samo je Tvrtko I od bosanskih kraljeva koristio termin sugubog vijenca.⁶⁷ Bosanska kruna je imala i epitet "sveta", što se izričito naglašava u povelji kralja Tvrtka II Veneciji od 21. 12. 1422. godine.⁶⁸

Прѣстолоъ моихъ прѣродитель – Prijestol je jedna od najstarijih i za srednji vijek najkarakterističnijih insignija vrhovne državne vlasti. Ona podjednako pripada vladaru i dinastiji te je isključivo nasljedna. U Tvrtkovom spominjanju ove insignije misli se na stvarnu vlast koja sa sobom nosi i sumu vrhovnih prava koja dolaze s njom.⁶⁹ Dva puta u toku bosanske srednjovjekovne historije postojala je realna opasnost da se prijestolje nađe u rukama nekog tuđinca: prvi put nakon smrti kralja Dabiše i aktiviranja Đakovačkog ugovora 1395. godine te drugi put u 20-im godinama 15. stoljeća, kada se kao pretendent javio Fridrih II Celjski.⁷⁰

Крaль – U sistemu hijerarhije titula srednjovjekovne Zapadne i Centralne Evrope, kraljevsko dostojanstvo bilo je odmah ispod carskog. Iako postoje razlike između pojedinih kraljevskih titula, već prema tome od koga su dodijeljene, ipak se to dostojanstvo smatralo rezervisanim samo za pripadnike određene dinastije, koji su ispunjeni sakralnošću koja im dozvoljava takvu čast.⁷¹ Većina evropskih kraljevstava, pa tako i Bosansko, uzor je imalo u karolinškom idealu vladara, koji je poticao još od vremena Karla Velikog. Samo neke od karakteristika karolinškog kraljevstva koje možemo prepoznati i u bosanskom primjeru jesu: teoretska izbornost vladara (u okviru jedne porodice, od strane barona), nepostojanje jasno određene prijestolnice (mobilna

dvorska kancelarija) itd.⁷² Jedna od posebnosti bosanske varijante srednjovjekovnog kraljevstva jeste da nikada nije usvojen princip primogeniture u nasljeđivanju, nego se titula prenosila unutar porodice, ali uz mogućnost da pređe i na bočne ogranke.⁷³

Св. Гргуръ – Sv. Grgur Čudotvorac je svetac zaštitnik dinastije Kotromanića. Njemu je bila posvećena kapela na dvoru u Sutjesci. Interesantan je slučaj da je srednjovjekovna Bosna imala trojicu svetaca-zaštitnika, a sve trojica su nosili ime Grgur: štovanje sv. Grgura Čudotvorca blisko je povezano s Crkvom bosanskom, dok u poveljama bosanskih vladara možemo naići i na spominjanje Grgura Nazianskog. S promjenom konfesionalne politike i konverzijom kralja Tomaša na katoličanstvo, nakon 1446. godine, papa Grgur I Veliki postaje zaštitnik Kraljevstva.⁷⁴

Жѣпань – Titula župana karakteristična je za sve srednjovjekovne slavenske države. Označavala je lokalnog funkcionera s dosta različitim ovlastima. Bili su to vlastelini zaduženi za organizirano funkcioniranje pojedinih župa, osnovnih teritorijalnih jedinica koje se javljaju još u spisu *De administrando imperio*, ali su često tu titulu nosili i dvorski funkcioneri. Župani su učestalo imali određene sudske ovlasti i diplomatske uloge.⁷⁵

Вoквoдa – Vojvodska titula jedna je od vodećih titula u hijerarhiji bosanskog srednjovjekovnog društva. U različitim vremenima imala je i različito značenje, no može se reći da su, nakon kralja i hercega, velike vojvode bili najmoćniji bosanski velikaši. Titula je bila nasljednog karaktera, unutar jedne vlasteoske porodice.⁷⁶ Titulu velikog bosanskog vojvode nosili su najmoćniji velikaši svog doba poput Vlatka Vukovića, Sandalja Hranića, Petra Pavlovića i drugih.

Двoрьскi – Titula "dvorski" karakteristična je za srednjovjekovnu Bosnu i odnosi se na dvorskog kneza, odnosno upravnika ili starješinu vladarevog dvora. Na poveljama bosanskih vla-

⁶⁷ Бирковић 1964b, 343-370; Lovrenović 2006, 631 passim. Krunisanje kralja Tvrtka jedna je od najkontroverznijih tema u historiografiji o srednjovjekovnoj Bosni. Mnogi autori su davali vlastite poglede na okolnosti pod kojima se ono desilo, no nedostatak izvora doveo je do različitih teorija. Glavne rasprave vođene su oko prirode (jednokratno s dvije krune ili dvokratno) i mjesta krunisanja (Mileševo ili Mile) te osobe koronatora (djed Crkve bosanske, franjevački vikar ili pravoslavni mitropolit). Danas preovlađujuća teorija u bosanskohercegovačkoj historiografiji, razvijena je u radovima D. Lovrenovića: Lovrenović 1999, 227-287; 2012b, 109-148, koji zagovara krunisanje u Milima od strane djeda Crkve bosanske.

⁶⁸ Lovrenović 2006, 460.

⁶⁹ Соловьев 1933, 85-86; Благојевић 2011, 190-195.

⁷⁰ Бирковић 1962a, 8-10; Ћошковић 2007, 87.

⁷¹ Kantorowicz 1957, 314-382; Lovrenović 2006, 425-450; Марјановић-Душанић 2007, 17-84.

⁷² Jackson 1986, 256-259.

⁷³ Ovakav princip nasljeđivanja postojao je i drugdje u Evropi, ali većinom u ranosrednjovjekovnom dobu, u vrijeme izrazito opasnih ratnih sukoba, Sedlar 1994, 31.

⁷⁴ Soloviev 1949, 263-279; Lovrenović 2012a, 15-35.

⁷⁵ Babić 1972, 405-412; Smiljanić 2011, 61-66. Iako je orijentiran isključivo na primjere iz srednjovjekovne Srbije, vrijedi pogledati i prilog o ovoj tituli ponuđen u: Михаљчић 2001, 77-87.

⁷⁶ Kurtović 2007, 243-261; Михаљчић 2001, 125-156.

dara kao dvorski se spominju: Vukosav Stefković (1378), Gojak Radosalić (1380), Mirko Radojević (1382), Gojak Dragoslavić (1392), Stipoje Ostojić (1392), Stanac Prekušić (1392), Ostojica Obrinović (1394), Stipan Hlapić (1398), Stipan Ostojić (1409), Nikola Kuklatović (1417), Vukac Vukotić (1419), Tvrtko Borovinić (1426), Ivaniš Biohanić (1433), Vladislav Klšić (1436), Stipan Vlatković (1444, 1446), Vladislav Vuković (1451), Marko Dragišić (1459), Radoje Vladimirić (1461). Ova titula se pojavljuje i na dvorovima vlastele Pavlovića i Kosača.⁷⁷

КНЕЗЪ – Titula kneza zastupljena je na kompletnom južnoslavenskom prostoru. U srednjovjekovnoj Bosni ona se pojavljuje u nekoliko različitih oblika. Kod bosanske vlastele kneževi su bili rangirani ispod vojvoda kao vlastela s drugostepenom titulom. Zasvjedočene su izvjesne distinkcije u značaju titule kneza u XIV i XV stoljeću. Dok u ranijem periodu ovu titulu nose neki od najistaknutijih vlastelina poput Pavla Radinovića, u XV stoljeću se javlja veliki broj vlasteličića sa zvanjem kneza. Paralelno s povećanjem broja vojvoda, u XV stoljeću dolazi do opadanja značaja ove titule. Pored bosanske vlastele, kao nosioci titule kneza javljaju se uticajne i bogate ličnosti iz bosanskih gradova koji su nazivani gradskim knezovima. Ovu titulu su nosili i istaknuti pripadnici vlaške populacije, koji se pojavljuju kao njihovi predstavnici u srednjovjekovnoj Bosni, no u kasnijem periodu u odnosu na nastanak ove povelje.⁷⁸

СТАВИЛАЦЪ – Stavilac je dvorska titula koja se javlja u srednjovjekovnoj Bosni i Srbiji. Izvorno porijeklo ovog dostojanstva dijagnosticirano je u bizantskim titulama domestika stolnika i stolnika, tako da u Bosnu također dolazi s promjenama koje je uveo kralj Tvrtko I. Njihova dužnost na vladarevom dvoru bila je briga oko trpeze. Iako se po bizantskom dostojanstvu titula stolnika nalazi na dvadesetom mjestu te se u bosanskim poveljama spominje nakon svih ostalih titula, stavilac je zbog opisa posla bio veoma blizak vladaru. Pored stavioca Tvrtka Vladevića poznat je i Ivan Radivojević, stavilac kralja Ostoje.⁷⁹

ЛОГОФЕТЪ – Logofet je bizantska titula koja je posredstvom povezanosti tradicije susjedne

Srbije s bizantskim naslijeđem nakon krunisanja Tvrtka I Kotromanića prenesena i na prostor srednjovjekovne Bosne, zamijenivši titulu nadvornog dijaka. Ovu titulu u bizantskim i srpskim okvirima nosio je starješina vladarske kancelarije. U opis njegovih dužnosti spadali su svi poslovi oko pisanja i izdavanja isprava, odnosno državnih dokumenata.⁸⁰

ДОХОДЪКЪ СРЪБЪСКИ – Srpski dohodak ili svetodimitarski dohodak je daća koji su Dubrovčani plaćali raškim vladarima u iznosu od dvije hiljade perpera za slobodu trgovanja po njihovim zemljama. Dohodak je isplaćivan od 1268. godine za vrijeme Uroša I na Miholjdan (29. septembar), dok je za vrijeme kralja Dragutina rok isplate prenesen na Mitrovdan (8. novembar). Nakon raspada srpske države u XIV stoljeću Dubrovčani su isticali kako je dohodak vezan za srpsko posjedovanje Konavala, Dračevica i Trebinja, da bi ga po Tvrtkovom osvajanju ovih regija nastavili plaćati bosanskim vladarima. Dohodak je isplaćivan sve do pada srednjovjekovne bosanske države 1463. godine.⁸¹

ДМИТРОВЕ ДНЕВЕ – Dmitrove dneve ili Mitrovdan, odnosno Mitrovdan, pravoslavni je praznik posvećen Dimitriju Solunskom, a slavi se 26. oktobra.⁸² U ovoj povelji je spomenut u kontekstu isplaćivanja srpskog dohotka od strane Dubrovčana koji je po datumu isplaćivanja nazivan i svetodimitarski dohodak u iznosu od 2000 perpera.

КОМОРА – Komora je u srednjovjekovnoj Bosni označavala državnu blagajnu u koju su pohranjivani svi državni prihodi. Iz državne blagajne finansirani su brojni poduhvati poput izgradnje odbrambenih objekata, državnih misija, održavanja vladarevog dvora te između ostalog, kako se i u ovoj povelji navodi, naknade štete pričinjene stranim trgovcima koje je vladar stavio pod svoju zaštitu. Uprava nad državnom blagajnom povjeravana je vladarevom protovestijaru. Poznati su protovestijari bosanskih kraljeva Žore Bokšić i Tripe Buća.⁸³

⁸⁰ Новаковић 1908, 258-260; Станојевић 1923, 82-93; Благојевић 1999, 369-371.

⁸¹ Динић 2003, 727-739.

⁸² Sv. Dimitrije Solunski jedan je od najpopularnijih svetaca u Slavenskom svijetu, jedan od "vojnih svetaca" i zaštitnik Soluna. Po njemu su ime dobila naselja poput Kosovske ili Sremske Mitrovice, Russell 2010; Lovrenović 2012d, 204.

⁸³ Kovačević 1963, 289-309; Tošić 1974, 25-39.

⁷⁷ Рудић 2004, 224-225.

⁷⁸ Rački 1893, 15-229; Ковачевић-Кojiћ 1978, 234, 238, 245-246, 248, 251-252, 254, 257; Михаљчић 2001, 88-103.

⁷⁹ Новаковић 1908, 253-254; Михаљчић 1976, 5-21.

ВѢРА – Termin “vjera” u kontekstu u kojem je naveden u ovoj povelji označava lojalnost, čvrstinu zadane riječi, slično zakletvi. U srednjovjekovnoj Bosni “vjera gospodska” predstavljala je pravnu sintagmu i kompletan sistem na kojem je počivao odnos vladara prema vlastelinu.⁸⁴

ЗАКОН – Zakon u srednjovjekovnoj Bosni ne predstavlja odredbe pravnog kodeksa, nego ustaljene norme i običaje na kojima su počivali međusobni odnosi dviju strana.

ПОВЕЛКЪ, СВЕДѢТЪ, ЗАКОНЪ, ТРГОВЬЧЬКЕ СВОБОДЕ – Srednjovjekovne povelje su dokumenti ili akti kojima se obznanjaju odluke vladara ili vlastelina. U povelji koju obrađujemo ovim izrazom definisane su ranije povelje prethodnih bosanskih i raških vladara izdate Dubrovčanima. U njima su još karakterizirani uvjeti i zakoni koje su Dubrovčani dobijali u vidu trgovačkih sloboda. Kralj Tvrtko I je tako obznanio kako Dubrovčani nastavljaju s istom praksom, kreću se i trguju po njegovim zemljama po istim uslovima koje su imali od ranijih vladara, s iznimkom što će dohodak koji su isplaćivali srpskim vladarima od tog momenta isplaćivati njemu. Trgovačke povlastice ustupljene Dubrovčanima od strane bosanskih vladara definisane su kroz povelju Kulina bana iz 1189. godine.

7. Topografska analiza

ДУБРОВНИК – Dubrovnik se razvio kao lučka stanica na antičkom plovnom putu. Propašću Epidaura preuzeo je ulogu lokalnog središta na južnom dijelu jadranske obale. Strukturu političke vlasti Dubrovačke republike činio je knez (Rector) s Vijećem umoljenih (Consilium Rogatorum), Malim (Consilium Minus) i Velikim vijećem (Consilium Maius). Vijeća su se sastojala od plemića (nobiles) koji se prvi put spominju 1203. godine. Ulazak stranih doseljenika u dubrovačka vijeća završen je dekretom 12. maja 1332. godine. Pravni poredak i odnosi na prostoru Dubrovačke republike regulirani su Dubrovačkim statutom (Liber Statutorum) iz 1272. godine. Prvobitni dubrovački teritorij prostirao se od Kantafiga do Višnjice, obuhvatajući južne padine Srđa i susjednih brda iznad tog obalnog pojasa, te poluotok Lapad i otok Lokrum. Širenje

teritorija odvijalo se u tri velike faze. U prvoj fazi (prije sredine X stoljeća) dubrovački se posjed proširio na Astoreju i Elafite. U drugoj fazi (XIII–XIV stoljeće) stečeni su otoci Lastovo i Mljet, a u trećoj (XIV–XV stoljeće) veliki ruralni kopneni posjedi: Stonski rat (Pelješac), brdski dijelovi Astoreje, Dubrovačko primorje (Terrae novae) i Konavle. Mlečani su preuzeli vrhovnu vlast nad Dubrovnikom 1205. godine, međutim, Zadarskim mirom 1358. godine izgubili su sve otoke i gradove na istočnoj obali Jadranskog mora od Kvarnera do Drača. Odnosi između Dubrovnička i Ludovika I Anžuvinskog regulirani su Višegradskim ugovorom od 27. maja 1358. godine po čijim odredbama su Dubrovčani ugarskoj kruni plaćali 500 dukata poreza.⁸⁵

ТРЕБИНЈЕ – Travunija pripada prvim poznatim teritorijalno-političkim okvirima formiranim po doseljavanju Slavena, a obuhvatala je južnu Dalmaciju i dio istočne Hercegovine. Trebinje je bilo najznačajnije od pet utvrđenih mjesta Travunije. Zajedno s Travunijom, Trebinje je u srednjem vijeku više puta mijenjalo patrona; prvobitno se nalazilo pod Bizantom, zatim je od IX stoljeća bilo pod vlašću raških vladara, u XI stoljeću pod patronatom Duklje, da bi pod srpske vladare došlo 1185. godine. Od 1377. godine Trebinje je pod bosanskom vlašću te je dijelom srednjovjekovne bosanske države ostalo do njenog pada pod osmansku vlast. Dok je bilo u sastavu Bosne, Trebinje se nalazilo pod upravom bosanskih vlastelina vojvode Sandalja Hranića, hercega Stjepana Kosače te vojvode Radoslava Pavlovića. Koristeći povoljan geografski položaj u dubrovačkom zaleđu, Trebinje je tokom razvijenog srednjeg vijeka izraslo u jedan od najznačajnijih gradova u ovom dijelu Bosne.⁸⁶

КОНАВЛИ – Konavle se pružaju od sjeverozapada prema jugoistoku, od Plata u Župskom zaljevu do Oštrog rta u vanjskoj Boki. Sa sjevera su ograničene pojasom hercegovačkog krša, a sa sjeveroistoka ih Grapski jarak rastavlja od Orjena. Konavle se dijele na primorski greben, polje i viši vapnенички pojas. Polje je u jednom dijelu bilo redovito plavljeno, a po kanalima iskopanim radi odvodnjavanja i cijeli je kraj dobio ime Konavle. Naime, prema legendi, Konavle su ime dobile po

⁸⁴ Ђирковић 1962b, 318–335.

⁸⁵ Foretić 1980, 17–166; Vekarić 2011, 15–50, 205–250; Kape-tanić 2011, 11–41; Pešorda-Vardić 2012, 15–96.

⁸⁶ Тошић 1998, 13–149; Јанковић / Јанковић 2009, 35–50.

kanalu za vodu koji je od izvora Vodovalje do Epidaura prokopao tamošnji vojvoda, kako bi na taj način osvojio ruku djevojke Captislave. Župa Konavle bila je sastavni dio Travunije. U sklopu Travunije Konavle su do XV stoljeća promijenile više vladara, od prvobitne bizantske, preko raške, dukljanske i srpske vlasti, te krajem XIV stoljeća postaju sastavni dio srednjovjekovne bosanske države. Vlast nad ovim teritorijem imala je bosanska vlasteoska porodica Sankovića, a nakon njih su vlasnici Sandalj Hranić i Radoslav Pavlović, koji su Konavle prodali Dubrovačkoj republici, i to jednu polovinu 1419, a drugu 1426. godine. Upravo je prodaja dijela Konavala koji je posjedovao Radoslav Pavlović dovela do Konavskog rata 1430–1433. godine. Dvije decenije kasnije, u periodu između 1451. i 1454. godine, nasljednik Sandalja Hranića herceg Stjepan Vukčić Kosača bezuspješno je započeo rat protiv Dubrovčana u nastojanju da zaposjedne Konavle.⁸⁷

Драчевица – Dračevica je starija župa koja je najprije ulazila u sastav Porfirogenetove Travunije, a u kasnom srednjem vijeku Trebinjske oblasti. Uz Trebinje i Konavle predstavljala je pravnu osnovu na koju je isplaćivan tzv. “srpski dohodak”. Nakon raspada Srpskog carstva, Dračevicom gospodare srpski župani Vojislav Vojinović i Nikola Altomanović, a poslije njih zetski gospodari Balšići. Počekom 1377. godine župa Dračevica ušla je u sastav srednjovjekovne bosanske države čiji je integralni dio bila do sloma ove države 1463. godine. Tokom XV stoljeća ovom oblašću upravljala je vlasteoska porodica Kosača. Centar župe Dračevice bio je grad Novi koji je 1382. godine podigao kralj Tvrtko I.⁸⁸

Жрновнице – Župa Žrnovnice spominje se u sastavu Travunije u spisu *De administrando imperio*. Poput Dračevice, i Žrnovnice su u kasnom srednjem vijeku postale integralni dio Trebinjske oblasti. Dubrovčani su je postepeno asimilirali u okvir svoje republike, pod nazivom Župa dubrovačka, dok je latinizirani naziv Breno.⁸⁹

Трстивница – Trstivnica je za vrijeme srednjovjekovne bosanske države bila jedna od župa u centralnoj Bosni. Granice ove župe u grubljim konturama podudaraju se s granicama današnje općine Kakanj. U sastav ove župe ulazila su dva

vladarska sjedišta: utvrđeni grad Bobovac i dvorac u Kraljevoj Sutjesci. Spomen rezidencijalnog dvora u Trstivnici obično se odnosi na onaj u Kraljevoj Sutjesci.⁹⁰

8. Prosopografska analiza

БАН СТЕФАН – Bosanski ban Stjepan II Kotromanić (1322–1353), sin bana Stjepana Kotromana i Elizabete, kćerke kralja Stefana Dragutina. Za svoje je vladavine proširio granice srednjovjekovne Bosne na prostor od Save do mora i od Cetine do Neretve. Priznavanjem njegove vlasti od vlasteoske porodice Stjepanića-Hrvatinića, u sastav Bosne ušli su Donji Kraji te je do 1326. godine uspio da osvoji i prostor između Neretve i Cetine, triju kraških polja – Livanjskog, Duvanjskog i Glamočkog. Tokom 1326. godine od vlastele Branivojevića ban Stjepan II je preoteo Hum. Proširenjem državnog teritorija te stvaranjem mirnijeg ambijenta, Stjepan II je stekao potrebne uslove za privredno-ekonomsko jačanje zemlje. U Bosni je za njegove vladavine počela eksploatacija ruda, razvoj gradova i gradskih naselja, a trgovina s Dubrovčanima donosila je velike dohotke državnoj blagajni. Uticaj i moć koje je Stjepan II izgradio za vrijeme svoje vladavine demonstriran je i kroz udaju njegove kćerke Elizabete za ugarskog kralja Ludovika I Velikog 1353. godine. Ban Stjepan II je iznenada preminuo upravo prilikom priprema za put na to vjenčanje.⁹¹

Госпоинь кѣра Еленѡмь – Bosanska kraljica Jelena, žena kneza Vladislava, brata bana Stjepana II, od 1338. godine i majka Tvrtka I Kotromanića. Bila je kćerka Jurja II iz plemićke porodice Šubića te unuka hrvatskog bana Pavla I Šubića Bribirskog i njegove supruge Urse. Nakon smrti kneza Vladislava, a početkom vladavine mladog bana Tvrtka, Jelena je vladala zajedno sa svojim sinom. Godine 1354. putovala je na dvor ugarskog kralja Ludovika Velikog da bi nakon povratka iz Ugarske u Milima prisustvovala stanku “sve

⁹⁰ Anđelić 1973, 16–17, 151–152; Lovrenović 2012b, 109–149.

⁹¹ Ђирковић 1964a, 81–121; Rabić 2010, 165–186. Postoji velika historiografska praznina kada su u pitanju radovi posvećeni ovom, jednom od dvojice najznačajnijih bosanskih vladara. Razloga tome svakako je više, od nepopularnosti proučavanja vladajućeg sloja u vremenu nakon Drugog svjetskog rata, do nemogućnosti pronalaska novih izvora za vrijeme njegove vladavine.

⁸⁷ Грујић 1926, 1–121; Riđanović 1962, 299–300; Вукмановић 1980, 3–6, 64–78; Капетанић 2011, 11–41.

⁸⁸ Hrabak 1978, 7–31; Тошић 1998, 14, 85–87.

⁸⁹ Тошић 1998, 14, 46, 63–64.

Bosne, Donjih Krajeva, Zagorja i humske zemlje". Iz rada tog sabora poznato je samo da su potvrđivane vlasteoske plemenštine i da je novi ban s majkom zadavao vlasteli "vjeru gospodsku". Kraljicu Jелenu srećemo i u maju 1355. godine kada je sa sinom i bosanskom vojskom došla u Duvno, odakle su Tvrtko i Јелена obavljali pregovore s cetinskim knezom Ivanišem Nelipčićem posredstvom banovca u Kninu.⁹²

Госпоинь кралицинь кѣра Доротеинь – Bosanska kraljica Doroteja Bugarska bila je kći bugarskog vidinskog cara Ivana Stracimira i Ane, kćerke vlaškog kneza Nikole. Рођена је око 1355. године у Vidinu. Након што је комплетна породица Ivana Stracimira одведена у тамницу Humnik у Slavoniji gdje су провели четри године, 1370. године bugarski car је враћен на пријестолје, међутим, Doroteja је остала на угарском двору као гаранција вјерности и оданости њеног оца угарском кralju Ludoviku. Doroteja је на угарском двору по Orbiniју постала нека врста дворске даме (tal. *damigella*) угарске кraljice Elizabete старије. S obzirom na то да је Doroteja била на угарском двору у исто вријеме када и Elizabeta Kotromanić, nije isključena mogućnost да је угарска кraljica посредовала код кralja Ludovika да се Doroteja пусти те да постане жена bosanskog bana Tvrtka. Ugarski kralj Ludovik I уговорио је да Doroteja оде у Bosnu и да се тамо 1374. године уда за bosanskog bana Tvrtka. U bosanskim poveljama она се јавља 1375. и 1378. године. Bosanska kraljica Doroteja умрла је 1390. године.⁹³

жѣпан Бранко Прибиниѣ – Navodi се s titulom župana као свједок у poveljama bana и кralja Tvrtka у периоду 1353–1392. године. Као Tvrtkova особа од повјерења у ложи свједока наведен је у poveljama из 1353, 1357, 1366, 1373, 1380. и 1392. године. Његово име се јавља и у варијанти Brajko. Синови су му Vukota и Radoslav Pribinić, који се такође јављају у овој povelji.⁹⁴

Дворски Вълкосавъ Стефковикъ – Први и једини пут се спомиње у овој povelji 1378. године s titulom dvorskog.

Добрашинъ Стефановикъ – Vlastelin kralja Tvrtka I Kotromanića, забилежен је само у овој povelji, и то без титуле.

Воквода Влатко Вълковикъ – Istaknuti војсковођа и утемљитељ моћи vlasteosке породице Kosača, sin velikog војводе Vuka, имао је брата Hranu. За свoga живота проширио је посjede породице Kosača на простор Huma, шире Trebinsке области и половине Konavala. Proslavio се побједом над османским trupama код Bileće 1388. године, док је идуће 1389. године предводио ратнике које је Tvrtko I послао на Kosovo у помоћ knezu Lazarу, gdje је био на челу лијевог крила antiosmansких снага. Јавља се и у ложи Tvrtkova pregovarača у деликатним ситуацијама s Dubrovčanima и представницима других dalmatinskiх gradova. Titulu војводе носио је до смрти 1392. године. Како није имао мушких потомака, наслиједио га је способни синovac Sandalj Hranić Kosača.⁹⁵

Кнезь Вълкашинъ Милатовикъ – Први пут се у изворима јавља у овој povelji s titulom kneza. S istom titulom спомиње се и двије године касније у Tvrtkovoј povelji Hrvoју Vukčićу Hrvatiniću. У двије povelje кralja Ostoје, обје из 1399. године, Vukašin Milatović је наведен као свједок s titulom војводе.⁹⁶ Теško је дефинисати поближе када је добио нову титулу, осим чињенице да се то десило у вremensком rasponу између 1380. и 1399. године. Vukašin Milatković из ове povelje није истовијетна личност s Vukašinом Milatkovićем који се спомиње као свједок у povelji кralja Ostoје из 1409. године, јер се овај Milatković јавља s titulom kneza.⁹⁷

Кнез Привок Мъстновикъ – Sin Mastna Bujanjića вјероватно је био knez Priboје Masnović, који се као свједок спомиње између 1378. и 1399. године. Био је члан vlasteosке породице Masnovićа из Visokog. Његов брат Sladić Masnović спомиње се 1390. године s titulom peharnika. Pretpostavlja се да је његов син knez Radosav Priboјевић, vlastelin kralja Tvrtka II, који се јавља као свједок на povelji из 1405. године. Priboје

⁹² Ђирковић 1964а, 122-123; Луčić 1979, 536; Ђоровић 1940, 257-258; Мргић-Радојичић 2005, 108.

⁹³ Ђирковић 1964а, 138; Dardagan 2014, 164-167; Fermentžin 1892, 40.

⁹⁴ Стојановић 1929, 80; Thallóczy 1914, 22, 25; Анђелић 1975/76, 39; Михаљчић 2002, 123.

⁹⁵ Јиречек 1978², 324, 329; Ђоровић 1925b, 83-86; Ђоровић 1940, 323, 325, 330, 341-342; Ђирковић 1964а, 158-159, 172, 178, 181; Тошић 2000, 243-260.

⁹⁶ Вјероватно се на ову особу односи и спомен војводе Vukašina, без навођења презимена, из 1398, но не можемо бити посве сигурни у ту теорију. Стојановић 1929, 420.

⁹⁷ Miklosich 1858, 273; Стојановић 1929, 80, 422, 426, 439; Михаљчић 2002, 124.

Masnović je pored spomena u ovoj povelji titulu kneza nosio i u povelji kralja Tvrtka I iz 1380. godine upućenoj Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću. Služio je i kralja Ostoju. Pojavljuje se u njegovim dvjema poveljama iz 1399. godine kao svjedok. U Ostojinoj povelji Dubrovčanima o ustupanju sela od Kurila do Stona uredno je zabilježen s titulom kneza, međutim, u drugoj povelji iz iste godine, kojom je Ostoja potvrdio raniju Tvrtkovu povelju iz 1378. godine, Priboje Masnović je zabilježen bez titule. Čini se kako se ovdje radi o pisarevoj grešci jer je samo nekoliko dana ranije zasjeđen sa svojom titulom kneza.⁹⁸

ЖБАН БЪЛНАКЪ СЪНКОВИЊ – Bjeljak Sanković prvi put u izvorima izričito se spominje 1363. godine, iako se smatra da je ženidba Sankovog sina iz 1358. godine bila upravo ženidba Bjeljaka. Poslije smrti oca Sanka Miltenovića, Bjeljak preuzima upravljanje porodičnim posjedima. Prihvatio je politiku poslušnosti bosanskom vladaru Tvrtku. Pored spomena u ovoj povelji, Bjeljak je naveden i u Tvrtkovoj povelji o određivanju granice Splita iz 2. juna 1390. godine. Gajio je prijateljske odnose s Dubrovačkom republikom s kojom je bio i susjed, držeći posjede od Nevesinja do mora, odnosno prostor župa Nevesinja, Dabra, Popova i Primorja. Najznačajniji događaj vezan za njegovo ime je prodaja Konavala i Vitaljine s gradom Sokolom Dubrovčanima 1391. godine zajedno s bratom Radičem. Ovaj akt Sankovića izazvao je žestoke reakcije kralja Dabiše i bosanske vlastele. Kao mandatar kralja pojavljuju se bosanske vojvode Vlatko Vuković i Pavao Radinović koji u decembru 1391. godine zaposjedaju Konavle. Međutim, kako niti za vrijeme napada na Konavle, niti iz kasnijeg perioda nema podataka o županu Bjeljaku, čini se kako je on umro prije nego se desio ovaj napad.⁹⁹

СТАВИЛАЦЪ ТВРТКО ВЛАГКВИКЪ – Nakon spomena u ovoj povelji u kojoj je naveden s titulom stavilca, Tvrtko Vlađević se spominje u službi bosanskog kralja i u nekoliko odluka dubrovačkih vijeća tokom 1379. i 1380. godine. Novembra 1379. godine Vlađević je dolazio u Dubrovnik, gdje je obavio važnu posjetu u ime bosanskog kralja Tvrtka I, prilikom koje je preuzeo dvije hi-

ljade perpera na ime svetodimitarskog dohotka koji su Dubrovčani plaćali bosanskoj kruni.¹⁰⁰ Februara 1380. godine Tvrtko Vlađević se nalazio u Konavlima te je Vijeće umoljenih glasalo o slanju jednog plemića i sluga koji su se trebali susresti s njim.¹⁰¹ Samo nekoliko dana kasnije ovaj bosanski vlastelin izmirivao je novčane naknade u ime kralja Tvrtka I.¹⁰²

ВЛЪКЪ ВЛАДИСАЛИКЪ – Pored ove povelje, u kojoj je zabilježen kao vlastelin bez titule, Vukac Vladisalić se pojavljuje kao svjedok s titulom pristava od dvora u povelji kralja Dabiše upućenoj kćeri Stani.¹⁰³

МАРИНЪ МЕНЬЧЕТИЊ (ser Marino de Menče, ser Marinus de Menze) – Marin Menčetić je bio dubrovački vlastelin, trgovac i diplomata. Tokom svoje političke karijere uspio je da zauzme ugledan položaj te postane jedan od najznačajnijih vlastelina svoje generacije. Od 1345. godine bio je konstantni član Vijeća umoljenih. Prvi put se spominje 1349. godine kada je postavljen kao *officialis super cecham*. Izabran je za jednog od *sapientesa* koji su bili zaduženi da rješavaju finansijska pitanja i probleme u vezi s gradnjom jednog hospicijuma. Već od 1348. godine pripadao je relativno malom krugu uticajnih ličnosti kojima je redovno svake druge godine povjeravana dužnos *iudexa*. U međuvremenu je radio kao *advocatus maioris curiae*, *advocatus communis* i *passator extra civit*. Bio je i član komisije koja je imala zadatak da izmijeni dubrovačke statute prema novoj političkoj situaciji. U julu 1358. godine dobio je položaj kneza, te je spadao u vlastelu koja je u njegovo vrijeme najviše bila u zvanju kneza. Godine 1358. izabran je na doživotnu dužnost *thesaurarius*. Narednih godina putovao je kao dubrovački poslanik kralju Ugarske. Razvio je znatnu djelatnost u svom trgovačkom poslovanju. U svim tim raznim poslovima ispoljavale su se njegove trgovačke sposobnosti, kao i veliko bogatstvo. Osim ribarskih čamaca, Marin je imao i veće trgovačke brodove. Svoje bogatstvo zasnavao je između ostalog i na trgovini solju i olovom. Imovinu je umnožavao trgujući bosan-

⁹⁸ Miklosich 1858, 276; Стојановић 1929, 80; Михаљчић 2002, 123; Рудић 2003, 78; Anđelić 1980, 183-247; Anđelić 1982, 79-89.

⁹⁹ Мијушковић 1961, 17-45; Ђирковић 1964a, 172; Смиљанић 2009, 43-44.

¹⁰⁰ Gelcich 1986, 237.

¹⁰¹ Динић 1951, 16.

¹⁰² Динић 1951, 19. Више о Твртку Влађевићу: Рудић 2005, 76-77; Мрѓић-Радојчић 2005, 110-111.

¹⁰³ Miklosich 1858, 225; Рудић 2005, 188.

skim olovom. Trgovinom su se bavili i njegovi nasljednici, sinovi Give i Blasius.¹⁰⁴

Михаилъ Бобалѣвѣ (Michaelis Vol. de Babailo) – Mihaila Bobaljevića izvori opisuju kao dubrovačkog vlastelina, poklisara, vojnog zapovjednika i trgovca. Pretpostavlja se da je bio sin Vučete Bobaljevića. U izvorima se spominje između 1348. i 1400. godine. Zabilježena su njegova tri braka iz kojih je imao sedmero djece. Uz brata Vlaha bio je najistaknutiji predstavnik svog roda u drugoj polovini XIV stoljeća. Od sredine šezdesetih godina pojavljuje se na visokim položajima: bio je član vijeća, sudija, knez Stona, a bio je upućivan u poslanstva u Italiju i kod slavenskih vladara. Boravio je u Veneciji 1360–1361. godine, vodio pregovore sa županom Sankom 1362, prisustvovao dočeku bosanskog bana Tvrtka u Dubrovniku 1366, putovao na ugarski dvor, išao u misiju kralju Vukašinu 1367. i konačno boravio kao poslanik u Bosni 1378. godine. Manje je poznato Bobaljevićevo finansijsko poslovanje. Zajedno s bratom Vlahom te s Paskojem i Marojem Gučetićem trgovao je solju i izvezio stoku u Veneciju. Njegov sin Vukša Mišetić bio je carinik u Despotovini početkom XV stoljeća.¹⁰⁵

Добре Калићѣвѣ (Chalich de Dobrius) – Dobre Kaličijević (Kalić) je bio dubrovački vlastelin, poklisar i vijećnik. Šturi podaci o čini se kontraverznom životu ovog vlastelina odnose se na period 1357–1410. godine. Bio je sin Junija Kalića, dubrovačkog vlastelina i zakupnika bosanskih carina. Imao je braću Grgoja i Marina. Izabiran je u diplomatske misije na bosanski i ugarski dvor te je bio član vijeća umoljenih. Nakon što je počinio nepoznatu nevjeru, osuđen je teškom kaznom iskopavanjem oka. Bosanski kralj Tvrtko I Kotromanić tražio je od dubrovačke vlade pomilovanje za Dobru. Pošto je izdržao šestomjesečnu kaznu zatvora, pušten je i ponovo biran u Vijeće umoljenih.¹⁰⁶

МаѲеу ЖѢргѡвѣ (Matheus Vite de Georgio) – Iako postoji mnogo članova dubrovačke plemićke obitelji de Georgio (slavenizirano:

Žurgović), ipak, zbog hronologije i važnosti u društvu, imamo hrabrosti povući crtu jednakosti između ove dvije ličnosti: Madeo Žurgović koji se spominje u Tvrtkovoј povelji identičan je sa slavnim zapovjednikom dubrovačkih galija u mletačko-đenovljanskom ratu 1378. godine. Spomenut je i u hronici *Annales Ragusini Anonymi* iz XVI stoljeća. Poznat je i pod nadimkom Gramarci. Iza sebe je ostavio devetero djece koja su predstavljala najsnažniju granu porodice de Georgio u narednim stoljećima.¹⁰⁷

ЖѢнь Градиѣ (Johannes Mathei de Grede) – Dubrovački ekspert za komplikovane međudržavne pravne odnose Žun Gradić živio je u periodu 1335–1402. godine. Regulisao je veoma osjetljiv proces dubrovačkog priznavanja vrhovne vlasti ugarskog kralja Ludovika I 1358. godine. Više puta je biran za *iudexa* i kneza Dubrovačke republike, bio je poslanik na ugarskom dvoru i u Ankoni, stonski knez i sastavljač uputa za dubrovačke poslanike.¹⁰⁸

Никола ГѢньѢшлиѣ (Nicola Niffici de Gondola) – Dubrovački plemić Nikola Gundulić (1345–1411) bio je stručnjak za pravna pitanja, specijalist za formulisanje pravno-obaveznih dokumenata. Često se nalazio na čelu delegacije koja je dočekivala nekog uvaženog gosta. Obavljao je funkcije poklisara ugarskom kralju u Zadru 1374, bio je kapetan ratne galije 1379. godine i izaslanik kod dalmatinskog bana te kneza Lazara i Vuka Brankovića. Od 1380. do 1409. godine deset puta je biran za dubrovačkog kneza.¹⁰⁹

ВѡѡѡѡѢ ВѡльѡѢ ХрѡѡѡѡѢ – najmlađi sin kneza Hrvatina Stjepanića. U izvorima se javlja u dugom vremenskom periodu, od 1330. pa do 1380, i to kao svjedok te nosilac titula ručnika, pristava i kneza. Imao je posjede u Donjim Krajiima, župe Plivu, Tribavu i Vrbanju, a pri kraju života je nosio i titulu velikog vojvode bosanskog.¹¹⁰

КнеѢ ВѡльѡѢ ПриѡѡѡѢ – pripadnik velikaške porodice Pribinića s područja župe Lepenice. U izvorima se s titulom kneza javlja u periodu 1367–1395.¹¹¹

КнеѢ ХегѢнь ДрагѡслаѡѡѢ – kneza Hegena Dragoslalića pratimo samo preko ove Tvrtkove povelje. Jedini očuvani podatak o nekom njego-

¹⁰⁴ Манкен 1960, 337–342; Kurtović 2014, 105, 267; Vekarić 2012, 38.

¹⁰⁵ Манкен 1960, 118–120; Vekarić 2012, 18; Kurtović 2014, 240.

¹⁰⁶ Miklosich 1858, 187, 189, 259, 261, 276, 440; Стојановић 1929, 77, 82, 266, 428, 441, 496; Манкен 1960, 170–171; Михальчић 2009, 139; Vekarić 2012, 330; Kurtović 2014, 244.

¹⁰⁷ Манкен 1960, 218–225.

¹⁰⁸ Манкен 1960, 279–280; Vekarić 2012, 279–280.

¹⁰⁹ Манкен 1960, 273; Vekarić 2012, 305.

¹¹⁰ МргѢ 2003, 177.

¹¹¹ Анђелић 1975/76, 39; Рудић 2006а, 167–168.

vom prezimenjaku ukazuje na Petka Dragosla-
lića koji je 1385. godine u Bosni prodao jednog
roba Žori Bokšiću, ali nema nikakavog dokaza o
njihovoj eventualnoj rodbinskoj povezanosti.¹¹²

Влатко Вокводић – Spominje se samo u ovoj
povelji bez detaljnije identifikacije.

жѡпанъ Влькыць Чрънѡговиць – Ova povelja je
jedini dokaz o života župana Vukca Črnugovića.
Prema nekim promišljanjima, njegov otac je žu-
pan Crnug, koji se javlja u povelji bana Tvrtka iz
1366. godine, a čiji su posjedi u “zemlji” Bosni.¹¹³

Радославъ Прибиниць – kao i knez Vukota, i
Radosav je bio pripadnik gornjolepeničkih Pri-
binića. U izvorima se javlja kao svjedok u četiri
navrata, a smatra se da je on bio otac velikog kne-
za Radoja Radosalića.¹¹⁴

Влькымиръ Семьковиць – pripadnik zapadno-
humske velikaške porodice Semkovića. Jedna od
značajnijih ličnosti u političkom životu Bosne za
vrijeme vladavine kraljeva Dabiše i Ostoje. Spo-
minje se i u povelji Sigismunda Luksemburškog
iz 1394. koji mu obećava potvrđivanje starih pra-
va ukoliko podrži njegovu kandidaturu za kralja
Bosne poslije Dabišine smrti.¹¹⁵

Храниа Вльковиць – Bio je brat velikog vojvode
Vlatka Vukovića i otac velikog vojvode Sandalja
Hranića Kosače. Od savremenih izvora zabilje-
žen je samo u ovoj povelji. U jednom znatno
kasnijem dokumentu mletačke provenijencije iz
1424. godine spomenuto je da je nosio titulu veli-
kog kneza bosanskog. Pored Sandalja, imao je još
dvojicu sinova, Vuka i Vukca.¹¹⁶

Пѡръѡпа Хръватиниць – član gornjovrbaske ve-
likaške porodice Hrvatinića. Javlja se u nekoliko
povelja iz 14. stoljeća, i to kao nosilac titula ruč-
nika, pristava i vojvode. Smatra se da je bio sin
Hrvatina Stefanića.¹¹⁷

Бѣлица Ижесалиць – spominje se samo u ovoj
povelji u svojstvu svjedoka.

жѡпанъ Диниць – rodonačelnik porodice Di-
njičić-Kovačević, čija se moć uzdigla nakon istre-
bljenja Zlatonosovića. Boravili su uglavnom u
dolini rijeke Jadar, a nakon osmanskog osvojenja
Bosne, na njihovom bivšem području formirana
je teritorijalno-administrativna jedinica “vilajet

Kovač”. Pored neimenovanog brata, znamo da
je imao i četiri sina: Kovača (kasnijeg vojvodu
Bosanskog kraljevstva), Dragišu (direktni sudi-
onik atentata na Pavla Radenovića 1415. godine
u Parenoj Poljani) kneza Vladislava (svjedok na
povelji Tvrtka II iz 1405) i Pavla.¹¹⁸

ЛОГОФЕТ ВЛАДЕ – pisar Vladoje kojeg je Tvrtko
poveo sa sobom u Bosnu, nakon posjete Srbiji.
Vladoje je bio prvoklasan pisar, koji je primje-
njivao savršenu diplomatsku minuskulu okomi-
tog tipa. Na dvoru je formirao pisarsku školu iz
koje su proizašli njegovi nasljednici na mjestu
kraljevskog kancelara, kao što su Tomaš Lužac ili
drugi imenom nepoznati pisari. Bio je izvršilac
Tvrtkove zamisli o reformi vladarske ideologije
i prenošenju izvornih bizantskih kancelarijskih i
dvorskih običaja u Bosnu.¹¹⁹

9. Zaključak

Svečana povelja kralja Tvrtka I Kotromanića
pisana na dvoru u Trstivnici 17. juna 1378. go-
dine jedan je od najznačajnijih dokumenata iz
diplomatičkog korpusa srednjovjekovne Bosne.
Prva je to kraljevska povelja koja sadrži rijetke i
dragocjene podatke o godinu dana ranije obav-
ljenom činu krunisanja bana Tvrtka i uzdizanju
Bosne u rang kraljevstva. Osim te dimenzije, ova
je povelja značajna i za izučavanje drugih aspe-
kata bosanskog srednjovjekovlja. Iz njenog sadr-
žaja saznajemo o promjenama u praksi vladarske
kancelarije koje je uveo logofet Vladoje; o počet-
ku bizantinizacije titula na bosanskom dvoru,
uslijed ulaska uticaja iz Srbije; o institucijama
sugubog vijenca, prijestola praroditelja itd.; neke
od ličnosti su u ovoj povelji prvi i posljednji put
spomenute te ona tako predstavlja jedini dokaz
njihove egzistencije i postignuća. Osim toga, sa-
znajemo i informacije o ekonomsko-političkim
odnosima Bosanskog kraljevstva i Dubrovnika
te o funkcioniranju isplate tributa među ove dvi-
je organizacije političke vlasti. Povelja svakako
predstavlja prvorazredni izvor koji svjedoči o
snazi bosanske srednjovjekovne države te o nje-
nom očitom suverenitetu i samostalnosti.

¹¹² Динић 1967, 44-45.

¹¹³ Мргич 2003, 179.

¹¹⁴ Анђелић 1975/76, 39; Рудић 2007, 178.

¹¹⁵ Рудић 2006а, 166; Рибар 2009, 131-133.

¹¹⁶ Thallóczy 1914, 181; Kurtović 2009, 42-43.

¹¹⁷ Рудић 2003, 77.

¹¹⁸ Динић 2003², 494-496; Рудић 2006b, 173.

¹¹⁹ Čremošnik 1950, 119-120.

Summary

The Royal Charter of king Tvrtko I Kotromanić issued to the Ragusan commune (Žrnovnice, 10th April 1378 – Trstivnica, 17th June 1378)

The coronation of Bosnian ban Tvrtko I Kotromanić as the King of “the Serbs and Bosnia and Pomorje and Western parts” in 1377 was one of the most significant events of Bosnian medieval history. With this act the Bosnian state elevated in the rank of kingdoms and its ruling dynasty, the Kotromanićs entered in the narrow circle of the noblest families of Medieval Europe. Contemporary sources about his event, unfortunately, are scarce and very rare. Most of the information related to ideological apprehension of Tvrtko's coronation are inside the so called “Ceremonial charter” issued to the Republic of Dubrovnik on 10th April 1378 in Žrnovnice, and repeated on 17th June in Trstivnica by the two queens. According to its content, paleographical, and diplomatic features, this charter represents a real milestone in the development of Bosnian courtly office. Even with these facts, and several publications in various collections of sources, this charter still didn't get its complete diplomatic analysis, nor has it been translated into modern languages, which resulted with numerous and completely different interpretations of its content. With this paper we will try to correct this perceived shortage, we will offer first complete translation, along with complete diplomatic analysis, covering all topographic, prosopographic and conceptual details. Also, we will analyze different historiographical theories, in order to detect influence of ruling ideologies on the interpretation of this charter. Finally, with overview of broader historical context of the time of its issue, we will have a brand new dimension of understanding and apprehension of the charter from 1378, and its significance for the study of coronation of Tvrtko I.

Objavljeni izvori

serija, sv. IV-V, Sarajevo 1950.

Динић, М. 1951, Одлуке већа Дубровачке републике, Књ. I, Српска академија наука, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, Треће одељење, Књ. XV, Београд 1951.

Динић, М. 1967, Из дубровачког архива III, САНУ, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, III одељење, књ. XXII, Београд 1967.

Fermendžin, E. 1892, Acta Bosna potissium ecclesiastica, Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium, vol. XXIII, Zagreb 1892.

Gelcich, J. 1986, Monumenta Ragusina – Libri reformationum, Tomus IV (1364–1396), Zagrabiae 1986.

Јечменица, Д. 2015, Повеља краља Стефана Твртка I Дубровнику, Стари српски архив 14, Београд 2015, 115-142.

Карано Твртковић, П. 1840, Србски споменици или старе рисовуље, дипломе, повеље и сношенија босански, српски, херцеговањски, далматински, дубровачки краљева, царева, деспота, кнезова, војвода и властелина, Београд 1840.

Луčić, I. 1979, Povijesna svjedočanstva o Trogiru I, Split 1979.

Михаљчић, Р. 2002, Повеља краља Стефана Твртка I Котроманића кнезу и војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу (1380, март 12), Стари српски архив, књ. 1, Филозофски факултет Београд – Филозофски факултет Бања Лука, Београд – Бања Лука 2002, 117-129.

Михаљчић, Р. 2009, Исправа о примању краља Стефана Остоје за дубровачког властелина (1399, фебруар 5), Грађа о прошлости Босне, св. 2, АНУРС, Бања Лука 2009, 125-149.

Miklosich, F. 1858, Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii, Viennae 1858.

Мрѓић, Ј. 2003, Повеља бана Твртка кнезу Вукцу Хрватинићу (1366, август 13, Прозор у Рами), Стари српски архив, књ. 2, Филозофски факултет Београд – Филозофски факултет Бања Лука, Београд – Бања Лука 2003, 167-184.

Мрѓић-Радојчић, Ј. 2005, Повеља бана Твртка Котроманића којом потврђује баштинске поседе кнезу Влатку Вукославићу (Суша на Прозрацици, 1353. године), Стари Српски архив, књ. 4, Београд – Бања Лука – Ваљево 2005, 99-114.

Nakaš, L. 2011, Konkordacijski rječnik ćirilskih povelja srednjovjekovne Bosne, Društvo za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije, Posebna izdanja knj. X, Rječnici sv. 1, Sarajevo 2011.

Новаковић, С. 1912, Законски споменици српских држава средњег века, СКА, Београд 1912.

Рудић, С. 2003, Повеља бана Твртка Котроманића кнезу Влатку Вукославићу (1354), Стари

- Српски архив, књ. II, Филозофски факултет Београд – Филозофски факултет Бања Лука, Београд – Бања Лука 2003, 69-83.
- Рудић, С. 2005, Повеља краља Стефана Дабише кћерци Стани (1395, април 26), Стари српски архив књ. 4, Филозофски факултет Београд – Филозофски факултет Бања Лука, Београд – Бања Лука 2005, 173-192.
- Рудић, С. 2006а, Повеља краља Стефана Дабише браћи Семковић (1395. 17. мај), Стари српски архив књ. 5, Филозофски факултет у Београду – Филозофски факултет у Бањој Луци, Лакташи 2006, 157-171.
- Рудић, С. 2007, Повеља краља Стефана Дабише Дубровнику (17. јул 1392), Стари српски архив, књ. 6, Филозофски факултет у Београду – Филозофски факултет у Бањој Луци, Ужице 2007, 167-182.
- Смиљанић, А. 2009, Писмо жупана Санка Милтеновића Дубровчанима (1359-1361), Грађа о прошлости Босне 2, АНУРС, Бања Лука 2009, 43-44.
- Соловјев, А. 1926, Одабрани споменици српског права (од XII до краја XV века), Београд 1926.
- Стојановић, Љ. 1929, Старе српске повеље и писма I/1, Београд – Сремски Карловци 1929.
- Tautu, A. L. 1980, Acta Martini pp. V (1417-1431) e regestis Vaticanis aliisque fontibus collegit, Pontifica Commissio ad redigendum codicem iuris canonici orientalis, FONTES, Series III, vol. XIV, Vatican 1980.
- Turbić-Hadžagić, A. 2011, Bosanični pravni tekstovi u srednjovjekovnoj Bosni, Gradačac 2011.
- ke Nazečića, (ur.) Midhat Begić, Filozofski fakultet, Sarajevo 1972, 405-412.
- Bartlett, R. 1993, The Making of Europe. Conquest, Colonisation and Cultural Change 950-1350, Penguin Books, London 1993.
- Базлер, Ђ. 1975/76, Проглашење Босне краљевином 1377. године, Прилози 11-12, Институт за историју, Сарајево 1975/1976, 49-61.
- Благојевић, М. 1999, Логотет, у: Ђирковић, С. / Михаљчић, Р. (ур.), Лексикон српског средњег века, Београд 1999, 369-371.
- Благојевић, М. 2011, Српска државност у средњем веку, Српска књижевна задруга, Коло СIII, Књ. 692, Београд 2011.
- Brković, T. 2016 (ur.), Bosanski ban Tvrtko "pod Prozorom u Rami", Prozor – Sarajevo – Zagreb 2016.
- Ђирковић, С. 1962а, О "Ђаковачког уговору", Историјски гласник 1-4, Београд 1962, 1-10.
- Ђирковић, С. 1962b, Верна служба и вјера господска, Зборник Филозофског факултета VI/2, Београд 1962, 95-111.
- Ђирковић, С. 1964а, Историја средњовековне босанске државе, Српска књижевна задруга, Београд 1964.
- Ђирковић, С. 1964b, Сугуби венац (прилог историји краљевства у Босни), Зборник Филозофског факултета VIII, Београд 1964, 343-370.
- Ђирковић, С. 1997, Сѣворѣ. Прилог историји сталешких скупина код Јужних Словена, у: Работници, војници, духовници. Друштва средњовековног Балкана, Equilibrium, Београд 1997, 336-340.
- Ђоровић, В. 1925а, Краљ Твртко I Котроманић, Српска краљевска академија, Београд 1925.
- Ђоровић, В. 1925b, Влатко Вуковић, војвода босански, Календар-алманах Просвета 1925, 83-86.
- Ђоровић, В. 1940, Хисторија Босне, Српска краљевска академија Књ. CXXIX, Друштвени и историски списи књ. 53, Београд 1940.
- Ћосковић, Р. 2007, Fridrih II Celjski kao pretendent na bosansko prijestolje, Bosna i Hercegovina prije i nakon ZAVNOBiH-a, ANUBiH, Sarajevo 2007, 85-99.
- Dardagan, A. 2014, О бугарским принцевима на босанском двору са посебним освртом на босанску кraljicu Doroteju, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, XVII/3, Sarajevo 2014, 159-168.
- Dautović, Dž. 2014, Bosansko-ugarski odnosi kroz prizmu braka Ludovika I Velikog i Elizabete, kćerke Stjepana II Kotromanića, Radovi Filozofskog fakulteta, knjiga XVII/3 (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija), Sarajevo 2014, 141-156.
- Динић, М. 1932а, О Николи Алтомановићу, Српска краљевска академија, Посебна издања, књига

Literatura

- Andelić, P. 1973, Bobovac i Kraljeva Sutjeska. Stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću, Veselin Masleša, Sarajevo 1973.
- Анђелић, П. 1975/76, Barones regni и државно вијеће средњовјековне Босне, Прилози Института за историју XI-XII, Сарајево 1975-1976, 29-48.
- Andelić, P. 1980, Krunidbena i grobna crkva bosanskih vladara u Milima (Arnautovićima) kod Visokog, Glasnik Zemaljskog muzeja XXXIV, Sarajevo 1980, 183-247.
- Andelić, P. 1982, Mesnovići, Masnovići, Bujanjići, humska i bosanska vlastela, Hercegovina 2, 79-89.
- Andelić, T. 1983, Dijaci u srednjovjekovnoj Bosni i Humu, Tribunia 7, Zavičajni muzej Trebinje, Trebinje 1983, 81-100.
- Babić, A. 1972, О функцији жупана у средњовјековној Босни, Зборник радова посвећених успомени Sal-

- ХС, Друштвени и историјски списи, књига 40, Београд 1932.
- Динић, М. 1932b, О крунисању Твртка I за краља, Глас Српске краљевске академије CXLVII, Београд 1932, 135-145.
- Динић, М. 1935, Дубровачки трибути, Глас СКА, бр. CLXVIII, Београд 1935, 203-257.
- Динић, М. 2003², За историју рударства у средњовековној Србији и Босни, у: Из српске историје средњег века, Equilibrium, Београд 2003, 456-668.
- Engel, P. 2001, The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526, I. B. Tauris, London – New York 2001.
- Foretić, V. 1980, Povijest Dubrovnika do 1808 (Prvi dio: Od osnutka do 1526), Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1980.
- Grafenauer, B. / Perović, D. / Šidak, J. 1953, Historija naroda Jugoslavije I, Školska knjiga, Zagreb 1953.
- Грујић, Р. 1926, Конавли под разним господарима од XII до XV века, Споменик Српске краљевске академије 66, Београд – Земун 1926, 1-121.
- Hrabak, B. 1978, Herceg-Novi u doba bosanskohercegovačke vlasti (1382–1482), Boka 10, Herceg-Novi 1978, 7-31.
- Jackson, R. A. 1996, Kingship, ritual of coronation, Dictionary of the Middle Ages, vol. 7, 256-259.
- Јанковић М. / Јанковић, Ђ. 2009, Требиње од 7 до 12 stoleћа, Трибуниа 12, Trebinje 2009, 35-50.
- Јиречек, К. 1978², Историја Срба. Политичка историја до 1537. год. Књига 1, Слово Љубве 1978.
- Kantorowicz, E. H. 1957, The King's Two Bodies. A Study in Mediaeval Political Theology, Princeton University Press, Princeton 1957.
- Kapetanić, N. 2011, Konavle u XV stoljeću, Matica hrvatska Konavle, Grude 2011.
- Kovačević, D. 1963, Žore Bokšić dubrovački trgovac i protovestijar bosanskog kralja Tvrtka, Godišnjak Društva istoričara BiH 13, Sarajevo 1963, 289-309.
- Ковачевић-Којић, Д. 1978, Градска насеља средњовековне босанске државе, ИП Веселин Маслеша, Сарајево 1978.
- Kurtović, E. 2007, Dileme oko titule vojvode u srednjovjekovnoj Bosni, Godišnjak Centra za balkanološka istraživanja ANUBiH, knj. XXXVI, Sarajevo 2007, 243-261.
- Kurtović, E. 2009, Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača, Institut za istoriju, Historijske monografije, knj. 4, Sarajevo 2009.
- Kurtović, E. 2014, Konj u srednjovjekovnoj Bosni, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo 2014.
- Lovrenović, D. 1999, Proglašenje Bosne kraljevstvom 1377. (pokušaj revalorizacije), Forum Bosnae 3-4, Sarajevo 1999, 227-287.
- Lovrenović, D. 2006, Na klizištu povijesti (Sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387–1463, Synopsis, Zagreb – Sarajevo 2006.
- Lovrenović, D. 2012a, Sv. Grgur Čudotvorac: zaštitnik Kotromanića i srednjovjekovne Bosne, Bosanska kvadratura kruga, Dobra knjiga – Synopsis, Sarajevo – Zagreb 2012, 15-35.
- Lovrenović, D. 2012b, Slavni dvor kraljevstva u Trstivnici (Ponovo o proglašenju Bosne kraljevstvom 1377.), Bosanska kvadratura kruga, Dobra knjiga – Synopsis, Sarajevo – Zagreb 2012, 109-149.
- Lovrenović, D. 2012c, Kralj Tvrtko I Kotromanić (1353–1391): vladar u europskim okvirima – spomenik jednoj mogućnosti, Bosanska kvadratura kruga, Dobra knjiga – Synopsis, Sarajevo – Zagreb 2012, 329-368.
- Lovrenović, D. 2012d, Bosansko srednjovjekovlje u svjetlu političke teologije (kancelarijska “liturgija” u bosanskim ćirilskim ispravama), Bosanska kvadratura kruga, Dobra knjiga – Synopsis, Sarajevo – Zagreb 2012, 150-212.
- Манкен, И. 1960, Дубровачки патрицијат у XIV веку, САНУ, Посебна издања књ. CCCXL, Одељење друштвених наука књ. 36, Београд 1960.
- Марјановић-Душанић, С. 2007, Свети краљ. Култ Стефана Дечанског, САНУ – Клио, Посебна издања 97, Београд 2007.
- Михаљчић, Р. 1976, “Ставилац”, Историјски часопис 23, Историјски институт, Београд 1976, 5-21.
- Михаљчић, Р. 1981, Маричка битка, у: Ћирковић, С. (ур.), Историја српског народа, I књига, Од најстаријих времена до Маричке битке (1371.), Српска књижевна задруга, Београд 1981, 593-602.
- Михаљчић, Р. 2001, Владарске титуле обласних господара. Прилог владарској идеологији у старијој српској прошлости, Српска школска књига и Knowledge, Београд 2001.
- Мијушковић, Ј. 1961, Хумска властоска породица Санковићи, Историјски часопис 11, Београд 1961, 17-45.
- Новаковић, С. 1886, Служба логотета (или великог логотета) у старој српској држави, Београд 1886.
- Новаковић, С. 1908, Византијски чиновни и титуле, Глас СКА, Београд 1908, 253-254.
- Pešorda-Vardić, Z. 2012, U predvorju vlasti. Dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku – Hrvatski institut za povijest, Dubrovnik – Zagreb 2012.
- Rabić, N. 2010, Odnosi Bosne i Srbije u vrijeme Stjepana II Kotromanića, Historijska traganja 5, Sarajevo 2010, 165-186.

- Rački, F.* 1893, Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća, Rad JAZU, knj. CXVI, Zagreb 1893, 15-229.
- Рибар, Т.* 2009, Западне стране у средњовјековној босанској држави, Свет књиге, Београд 2009.
- Riđanović, J.* 1962, "Konavli", Enciklopedija Jugoslavije Vol. 5 (Jugos-Mak), (ur. Miroslav Krleža), Zagreb 1962, 299-300.
- Рудић, С.* 2004, Босанска властела у XV веку, рукопис докторске дисертације, Београд 2004.
- Рудић, С.* 2006b, Властела Илирског грбовника, Историјски институт, Посебна издања, књ. 52, Београд 2006.
- Russell, E.* 2010, St Demetrius of Thessalonica. Cult and Devotion in the Middle Ages, Byzantine and Neohellenic Studies, Peter Lang, Bern 2010.
- Sedlar, J.* 1994, East-Central Europe in the Middle Ages, 1000–1500, University of Eashington Press, Seattle – London 1994.
- Smiljanić, A.* 2011, Prilog poznavanju sličnosti i razlika između Bosne i Srbije u srednjem vijeku, Glasnik Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske III/3, Banja Luka 2011, 61-66.
- Станојевић, С.* 1923, Студије о српској дипломатици. Дијак, граматик, нотар, канцелар, номик, логотет, Глас САНУ 106, Београд 1923, 82-93.
- Соловјев, А.* 1933, Појам државе у средњовековној Србији, Годишњица Николе Ћупића књ. XLII, Београд 1933, 64-92.
- Solovjev, A.* 1949, Saint Grégoire, patron de Bosna, Byzantion 19, Bruxelles 1949, 263-279.
- Шуица, М.* 1999, Потписи, у: Ћирковић, С. / Михаљчић, Р. (ур.), Лексикон српског средњег вијека, Београд 1999, 565-566.
- Šunjić, M.* 1996, Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.), Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo 1996.
- Thallóczy, L.* 1914, Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter, München 1914.
- Tošić, Đ.* 1974, Tripe Buća dubrovački trgovac i protovestijar bosanskog kralja Tvrtka I Kotromanića, Godišnjak Društva istoričara BiH, God. XX, Sarajevo 1974, 25-39.
- Тошић, Ђ.* 1998, Требињска област у средњем вијеку, Историјски институт САНУ, Посебна издања 30, Београд 1998.
- Тошић, Ђ.* 2000, Родоначелник племена Косача – војвода Влатко Вуковић, Косаче – оснивачи Херцеговине, Гацко 2000, 243-260.
- Ullman, W.* 2005, A Short History of Papacy in the Middle Ages, Routledge, London – New York 2005.
- Vekarić, N.* 2011, Vlastela grada Dubrovnika, sv. 1: Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva, Odsjek za povijesne znanosti HAZU, Zagreb – Dubrovnik 2011.
- Vekarić, N.* 2012, Vlastela grada Dubrovnika, sv. 2, Vlasteoski rodovi (A-L), Zagreb – Dubrovnik 2012.
- Вукмановић, Ј.* 1980, Конавли – Антропогеографска и етнолошка испитивања, САНУ, Посебна издања књ. 527, Одељење друштвених наука књ. 85, Београд 1980, 3-6, 64-78.